

MIND THE GAP!

SEPEDI LELEME LA GAE PUKUKGAKOLLO

Kgalagalo Tša Setu

– M.S. Machitela

Sepedi Leleme la Gae

Pukukgakollo

Padi ya Mphato wa 12

Kgalagalo Tša Setu – M.S. Machitela

Sepedi Leleme la gae-Grade12 - Kgalagalo Tsa Setu- ISBN 978-1-4315-3385-5

This content may not be sold or used for commercial purposes.

Curriculum and Assessment Policy Statement (CAPS) Grade 12 Sepedi Home Language Mind the Gap study guide for the novel *Kgalagalo tš'a Setu* by MS Machitela.

This publication has a Creative Commons Attribution Noncommercial Sharealike Licence. You can use, modify, upload, download, and share content, but you must acknowledge the Department of Basic Education, the authors and contributors. If you make any changes to the content you must send the changes to the Department of Basic Education. This content may not be sold or used for commercial purposes. For more information about the terms of the license please see: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/>.

Copyright © Department of Basic Education 2019
222 Struben Street, Pretoria,
South Africa
Contact person: Ms C. Weston
Email: Weston.C@dbe.gov.za
Tel: (012) 357 4183
<http://www.education.gov.za>
Call Centre: 0800202933

Acknowledgements

The extracts from the novel in this study guide are from *Kgalagalo tš'a Setu* by MS Machitela.

Mind the Gap Team

Senior Project Leaders: Dr S. Malapile, Ms C Weston

Production co-ordinators:

B. Monyaki, B. Ras, M. Phonela, M. Nematangari

Authors: B.M Tladi, SM Zwane, P Ramohlale, G Sebesho, P Setwaba, M Tshegishi, B Ramohlale, JS Machoga

Designer: Page82 Media

Onsite writers' workshop support:

J. Mphidi, V. Magelegeda, P. Hlabiwa, R. Maboye, N. Malope

Ministerial Foreword

The Department of Basic Education remains steadfastly committed to innovative strategies aimed at enhancing learner attainment. Consistent with the government's commitment in promoting the indigenous languages that form the tapestry of our democratic landscape, this Mind the Gap Self study guide is a concrete demonstration of this commitment.

The release of this self-study guide incorporates all the official African Home Languages focusing on the novel genre at this stage. Not only does the study guide incorporate the African languages, but it also incorporates South African Sign Language Home Language, Afrikaans Home Language and English First Additional Language.

The Mind the Gap Literature Self Study Guide is responding to the broader sectoral reading challenges that the country is experiencing. It seeks to strengthen the following strands of the National Reading Sector Plan: Teacher Development and Support; Direct Learner Support; and Provisioning and Utilisation of the Learning and Teaching Support Materials. Its interactive nature will make it easier for both teachers and learners to read, to learn or study. It is hoped that through this Study Guide, the reading and learning outcomes will be achieved.

Key terminologies are explained or illustrated in a simplified manner and examples of the types of questions as a learner you may expect to be asked in an examination, are included in this study guide. In order to build your understanding, specific questions and possible responses forms part of the study guide package.

The study guide is designed to appeal to any learner offering Grade 12, whether as a part-time or a full-time candidate. Educators in the field will also find it an invaluable resource in their practice.

Every learner is a national asset, all you need now is to put in the hours required to prepare for the examinations and excel!
We wish each and every one of you good luck and success.

MRS AM MOTSHEKGA, MP
MINISTER
DATE: 14 NOVEMBER 2019

Matsie Angelina Motshekga, MP
Minister of Basic Education

LENANEO LA DITENG

Nomoro	Diteng	Letlakala
	Ditumedišo	
1.	Mokgwa wa go šomiša pukukgakollo	
2.	Maele a šupa a go itokišetša go araba Lephephe la Bobedi	
3.	Dintlha tše bohlokwa tša letšatši la tlhahlobo	
4.	Tebelelokakaretšo ya tlhahlobo ya Sepedi Leleme la Gae Lephephe la Bobedi	
5.	Potšišo ye telele ya Padi	
6.	Dipotšišo tša setsopolwa	
7.	Dinyakwa tša bahlahlobi	
8.	Mabotšiši a lephepe la Bobedi	
9.	Leina la Padi ya “ <i>Kgalagalo Tša Setu</i> ”	
10.	Taodišophelo ya mongwadi	
11.	Kakaretšo ya Padi	
12.	Dipotšišo tše telele tša Padi	
13.	Dithekniki tša Padi	
14.	Kakaretšo ya Padi kgaolo ka kgaolo	
15.	Mehlala ya dipotšišo tše telele tša Padi le mehlala ya dikarabo tša tšona	
16.	Mehlala ya dipotšišo tša ditsopolwa tša padi kgaolo ka kgaolo	
17.	Dikarabo tša mešongwana kgaolo ka kgaolo	
18.	Rubriki ya go swaya	
19.	Tlotlontšu	
20.	Methopo	

Thobela

Pukukgakollo ye e go thuša go itokišetša tlhahlobo ya mafelelo a ngwaga ya Sepedi Leleme la Gae (HL) ya Dingwalo. Lephephe la Bobedi le akaretša dingwalo tše di latelago: Theto, Padi le Tiragatšo.

Pukukgakollo ye e lebane le padi ya M.S. Machitela ya "*Kgalagalo Tša Setu*".

1. Mokgwa wa go šomiša pukukgakollo

Matsenong a pukukgakollo ye o tla hwetša taodišophelo ya mongwadi, kakaretšo ya padi gotee le diteori tša dipotšišo tše telele tša Padi.

Go tloga moo o tla fiwa tshedimošo yeo e tla go thušago go kwešiša tše di latelago ka botlalo: Thulaganyo, tshwantšho ya baanegwa, morero, tikologo, thulano gammogo le dithekniki tša dipotšišo tša ditsopolwa tša padi.

Mafelelong o tla hwetša mešongwana ya kgaolo ka kgaolo, ya go lekola kwešišo ya gago ya dikgaolo tše. Araba dipotšišo tše le go itshwaela tšona, o lebeletše dikarabo tše di filwego.

2. Maele a šupa a go itokišetša Lephephe la Bobedi

- Arola padi ya gago ka dikgaolo tša go lekanela. Se se tla go thuša go ba le šedi ge o bala. Khutša ka morago ga go bala kgaolo ye nngwe le ye nngwe, pele o tsena kgaolong ya go latela
- Kgonthišiša gore ga go na seo se go tshwentšego moyeng, gore o be le mogopolo wo o fodilego. Se se tla go thuša go kwešiša seo o se balago, le go se se lebale
- Badišiša mošomo wa gago makga a mmalwa, ka ge se se tla go thuša gore o se lebale seo o se balago
- Bala padi ya gago letlakala ka letlakala, gore o tsebe ditiragalo tša yona ka botlalo, go tloga mathomong go fihla mafelelong
- Tseba moanegwa yo mogolo, baanegwatlaleletšo le tema yeo ba e kgathago ka gare ga padi
- Itlwaetše mekgwa ya maleba ya go araba dipotšišo tše TELELE le tša DITSOPOLWA tša padi
- Hlokomela kabo ya meputso yeo e abelwago potšišo ye NNGWE le ye NNGWE, gore o tle o kgone go fa dintlha tša maleba ge o araba

3. Dintlha tše bohlokwa tša letšatši la tlhahlobo ke tše di latelago:

- Kgonthišiša gore o tla le ditlabakelo tše di latelago: dipene, diphentshele, selo sa go phumula ge o šaeditše le sebetli sa diphentshele. Ditlabela tše di be maamong a maleba. O se lebale pukwana ya gago ya boitsebišo, le lengwalo la tumelelo ya go ngwala tlhahlobo. Goroga lefelong la go ngwalela iri pele ga ge tlhahlobo e thoma
- E ya ntlwaneng ya boithomelo pele o thoma go ngwala. Se se tla go thuša gore o se senyagalelwe ke nako ye bohlokwa ka go ya ntlwaneng ka nako ya go ngwala
- Tseba gore o ya go araba dipotšišo dife go tšwa go dikarolo tše tharo tša tlhahlobo ya Lephephe la Bobedi (Theto, Padi le Tiragatšo). Šomiša metsotso ye lesome yeo o e filwego go bala, le go badišiša ditaello le ditshedimošo ka ga lephepheapotšišo leo ka tsinkelo, pele o thoma go ngwala. Bala dipotšišo ka moka tša padi yeo o ithutilego yona pele o dira kgetho
- Badišiša potšišo ye NNGWE le ye NNGWE ka tsinkelo, gore o be le kwešišo ye e tletšego ka seo se botšišwago, gomme o kgone go fa karabo ya maleba. Se se tla go thuša gore o se lobe meputso. Lebeledišiša potšišo o tsebe seo se nyakegago mo go yona. Ntšha mantšutaolo potšišong ye nngwe le ye nngwe pele o araba. O tla hwetša lenaneo la mabotšiši ka mo pukukgakollong ye
- Laola nako ya gago gabotse. Thoma ka dipotšišo tše bonolo. Lebelela kabo ya meputso godimo ga potšišo ye nngwe le ye nngwe. Se se tla go thuša gore o fe karabo ya maleba, ka mokgwa wo o swanetšego
- Thekga ditho. Iketle le ge dipotšišo di le bothata. Tšwela pele, o tla kopana le tše o di kgonago. Ge potšišo e go palela, e fete o tla boa go yona ge o na le sebaka
- Ngwala ka bothakga gore baswayi ba kgone go bala mošomo wa gago

4. Tebelelokakaretšo ya tlhahlobo ya Sepedi Leleme la Gae: Lephephe la Bobedi

Lephephe le le na le dikarolo tše THARO. Karolo ya A ke dipotšišo tša Theto. Karolo ya B ke Padi le Kanegelotšhaba. Karolo ya C ke Papadi/Terama/Tiragatšo.

Kgetho ya dipotšišo go karolo ya B (Padi/Dikanegelotšhaba) le karolo ya C (Papadi/Terama/Tiragatšo) e ka tsela ye: Dikarolong tše, o swanetše go araba potšišo E TEE YE TELELE le E TEE YA DITSOPOLWA. Ge o araba potšišo ye telele go KAROLO YA B gona o swanelwa ke go araba ya ditsopolwa go KAROLO YA C. Ge o araba potšišo ya ditsopolwa karolong ya B, o swanetše go araba ye telele go KAROLO YA C.

Nomoro ya potšišo	Leina la Padi/Kanegelotšhaba	Mohuta wa potšišo	Meputso
Karolo ya B: Padi			
<i>Araba potšišo E TEE fela go tšwa pading yeo o e badilego.</i>			
Potšišo ya 6	<i>Badimo ba boletše</i>	Potšišo ye telele	25
Potšišo ya 7	<i>Badimo ba boletše</i>	Potšišo ya setsopolwa	25
Potšišo ya 8	<i>Kgalagalo tša setu</i>	Potšišo ye telele	25
Potšišo ya 9	<i>Kgalagalo tša setu</i>	Potšišo ya setsopolwa	25
GOBA			
Dingwalotšhaba: Araba potšišo E TEE fela go tšwa go dingwalotšhaba tše di latelago.			
Potšišo ya 10	<i>Todi ya batlogolo</i>	Potšišo ye telele	25
Potšišo ya 11	<i>Todi ya batlogolo</i>	Potšišo ya setsopolwa	25

5. Potšišo ye telele ya Padi

Ke potšišo yeo e ngwalwago ka mokgwa wa taodišo gomme e tšea botelele bja mantšu a magareng ga 400 - 450. Yona e ngwalwa ka mokgwa wa ditemana, go akaretšwa matseno, mmele le mafetšo.

Mo go matseno o swanetše go fa tlhalošo ya sererwa seo o tla bego o botšišitšwe ka sona. Mmele o amana le tirišo e lego diteng tšeo di amanago le sererwa. (Mehlala go tšwa pading) Mohlala: Thulano - Efa dithulano ka moka tšeo di amanago le sererwa.

Mafetšo: Kgonthišiša gore ditiragalo tša gago di fihla mafelelong le gore taodišo ya gago e ba le mafetšo.

Potšišo ye e abelwa meputso ye 25 gomme yona e swaiwa ka mokgwa wa rubriki. Rubriki ye e dirišwago ge go swaiwa potšišo ye e tla go thuša go tseba seo se nyakegago ge o araba potšišo ye. Hwetša Rubriki ya go swaya potšišo ye letlakaleng la 73 – 74.

6. Dipotšišo tša setsopolwa

Ke dipotšišo tše di botšišwago go tšwa setsopolweng. O tla fiwa setsopolwa, gomme ka fase ga sona o tla fiwa dipotšišo tše di amanago le sona. Bontši bja dipotšišo tše bo ithekgile godimo ga dithekniki tša padi go swana le: mothalonako, ntlhatebelelo/ tebelelo, tema yeo e kgathwago ke mongwadi, ponelopele, kgegeophetogi, kgegeotiragatšo, moya wo o fokago, maikutlo, bjalobjalo. Hwetša dithekniki ka moka tše di feleletšego letlakaleng la 27 – 39.

7. Dinyakwa tša Bahlahlobi

- Bahlahlobi ba nyaka go bona kwešišo ya gago ye e tseneletšego ka padi, gore padi e bolela ka eng, ditiragalo tša yona ka moka le baanegwa
- Bahlahlobi ba nyaka go bona bokgoni bja gago bja go beakantšha tshedimošo yeo e tšwelelago pading

Mohlala:

O ka kgopelwa go fa kakaretšo ya dintlhakgolo goba dikgopolokgolo, go swantšha le go fapantšha baanegwa goba go ba bapetša

- Taetšo ya bokgoni bja gago bja go fa tshedimošo yeo e iphihlilego go tšwa setsopolweng gomme e amana le padi

Mohlala:

O ka kgopelwa go fa tlhalošo ya tirišo ya dika le diema

- Mabokgoni a go tšweletša maikutlo a gago ntle le go tšea lehlakore ka moanegwa

Mohlala:

O ka kgopelwa go fa maikutlo mabapi le sephetho seo se tšewago ke moanegwa ka pading, goba ge nka be e le wena o be o tla dira eng

- Kgetho ya maleba ya dipotšišo
- Go nomora dikarabo tša gago go ya le ka moo dipotšišo di nomorilwego ka gona

8. Mabotšiši a Lephephe la Bobedi

Nkatlapana ye e latelago e tla go thuša go kwešiša mabotšiši, tlhalošo ya wona go akaretša le mehlala ya dipotšišo le mantšutaolo

Nkatlapana ya 1

Mabotšiši	Mehlala ya dipotšišo le mantšutaolo	Tlhalošo
Efa Tsopola Bolela Ngwala Hlaloša	Mohl. Efa leina la molwantšhi , molwantšhwa , mohlohleletši ... Mohl. Tsopola lentšu / lefoko ... Tsopola tiragalo ya go tšweletša... Ngwala mohuta wa thulano ...	Dipotšišo tše di nyaka karabo go tšwa go setšweletšwa le padi. Ge o laetšwe go tsopola lentšu, tsopola lentšu e se go lefoko/ Ge o laetšwe go tsopola lefoko, tsopola lefoko e sego temana.
Akaretša Bontšha/ Laetša Nyalanšha Bapetša (Fapantšha / Swantšha)	Bontšha ka moo mongwadi a dirišitšego thekniki ya mothalonako ... Nyalantšha diteng tša setsopolwa se le morero ... Bapetša semelo sa Molatelo le Mphapantšhi... Fapantšha semelo sa Molatelo le Mphapantšhi... Swantšha semelo sa Molatelo le Mphapantšhi...	Dipotšišo tše di nyaka peakanyo ya tshedimošo ye e bonalago gabotse go tšwa setšweletšweng goba pading. Ge o laetšwe go akaretša ngwala ka boripana, ka mantšu a gago. Nyalantšha – mo laetša kamano ya dilo tše pedi. Bapetša - mo o laetša gore baanegwa ba babedi ba fapana ka eng ebile ba swana ka eng. (Tšweletša mahlakore a mabedi). Fapantšha - mo o swanetše go laetša gore baanegwa ba fapana ka eng o lebeletše dimelo, ditiro bj.bj. Swantšha - mo o swanetše go laetša gore baanegwa ba swana ka eng o lebeletše dimelo, ditiro bj.bj.
Hlaloša Na	Hlaloša mebolelwana / dika/ diema/maikutlo ao a ... Laetša ntlhatebelelo ya mongwadi setsopolweng se/ pading ye...	Dipotšišo tše di nyaka o tšea sephetho go ya ka dintlha tšeo di filwego o šomiša maitemogelo a gago. Hlaloša – Bolela gore mebolelwana ye e ra go reng ka polelo yeo e tiwaelegilego, ya

		mehleng.
Ahlaahla	<p>Ahlaahla tema yeo e kgathwago ke mongwadi ka pading ye/ setsopolweng se...</p> <p>Go ya ka wena...</p> <p>Na maikutlo a gago ke afe mabapi le...</p>	<p>Dipotšišo tše di šoma ka kahlolo, mabapi le meeno le mehola</p> <p>Ahlaahla- ngwala dintlha ka botlalo tšeo di nyakegago o lebeletše mahlakore ka moka</p> <p>Go ya ka wena- tšweletša maemo a gago o thekga ka mabaka</p> <p>Tšweletša maikutlo a gago , o be o fahlele ka mabaka</p>
	<p>Molaotheo o reng...</p> <p>Setšo se reng...</p> <p>Sedumedi se reng...</p> <p>Na mongwadi o atlegile go tšweletša tharollo ya padi ye...</p> <p>Na mongwadi o atlegile go tšweletša thekniki ya kgegeophetogi...</p>	<p>Dipotšišo tše di mabapi le boikgopolelo, kamego, maikutlo a gago mabapi le ditiragalo tša padi.</p>

9. Leina la Padi “Kgalagalo Tša Setu”

Leina la padi ke “Kgalagalo tša Setu” Setu re tseba se homotše eupša se se na le modumo. Setu se se a galaka, ke gore se baba bjalo ka santlhoko, se hlaba lešata, se bohloko ebile se sehlogo. Setu sa mohuta wo se hlolwa ke kgakanego, go kwa bohloko, letšhogo le go se amogele seemo bophelong. Kgakanego le bohloko tše moanegwa a ikhwetšago a le ka gare ga tšona, di mo tšeela lethabo gomme semelo sa gagwe sa fetoga. Moanegwa o hloka khutšo moyeng o phela a aparetšwe ke pefelo. Go galaka mo, setu se, modumo wo o tšweletšwa ke ge Molatelo a botšwa gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo. O ile a kwa bohloko, a gakanega, a aparelwa ke thulano ya ga gare, mafelelong a tšea sephetho sa go dula taba ye ka marago, e be sephiri sa gagwe. Lapeng la gagwe le Mojagobedi gwa thoma go nka go sa bola.

10. Taodišophelo ya mongwadi

Mongwadi wa padi ya” *Kgalagalo Tša Setu*” ke Mokgale Samuel Machitela. O belegwe ka ngwaga wa 1975 motseng wa Bokgaga kua gaMaake, ka ntlenyana ga toropo ya Tzaneen. Dithuto tša praemari o di dirile sekolong sa Sepeke le sa Serare. O phethile mphato wa marematlou sekolong se se phagamego sa Bokgaga, ka ngwaga wa 1992.

Yena ke mahlwaadibona dingwalong tša Sesotho sa Leboa, gomme o setše a thalathadile dipuku tše mmalwa. Tše dingwe tša dipuku tša gagwe di balwa dikolong tša tlase le tša go phagama, mo nageng ya Afrika - Borwa. Padi ya gagwe ya go bitšwa “*Ga di mphelele*”, e ile ya thopa sefoka sa go ba padi ye kaonekaone malemeng a Sesotho, (ke go re Sesotho sa Leboa, Sesotho sa Borwa le Setswana) mo go M-NET Literary awards 2010”. “*Ga ke nyake phošo*” e le go papadi ya gagwe ya bobedi e amogeditšwe sefoka ke ba South African Book Development Council ka ngwaga wa 2015.

Ga bjale mminatau yokhwi ke molaodimogolo khampaning ya Seboi Publishers yeo a e hlomilego ka ngwaga wa 2012, a dikišana le magagabo a mabedi e le go (Mna. MM Masie le Mna. MC Gafane).

Dipuku tšeo a di ngwadilego ke tše di latelago:

1. ***Sello sa leseana*** (Pukutheto)
2. ***Meropa le ditšhela*** (Pukutheto ya mohlakanelwa)
3. ***Ga di mphelele*** (Padi)
4. ***Mahlalerwa*** (Papadi)
5. ***Ge di boa šakeng*** (Pukutheto)
6. ***Menôtôbidi*** (Pukutheto ya mohlakanelwa)
7. ***Phamphamadiba*** (Dikanegelokopana tša mohlakanelwa)
8. ***Ba ntlhoile*** (Padinyana)
9. ***Tiego*** (Padinyana)
10. ***Ga ke nyake phošo*** (Papadi)

11. Kakaretšo ya Padi ya “Kgalagalo Tša Setu” ka M.S. Machitela

Mojagobedi o nyalane le Molatelo, ba fiwa morwa e le go Matome. Ba dula gaMaphalle. Molatelo ke mooki sepetleleng sa Kgapane, Mojagobedi o šoma dikantorong tša IT, Polokwane. Molatelo o kgopela Mojagobedi gore a nyake setsha, ba age ka ga bona. Mojagobedi o dumetše, ka ge Molatelo a be a lla ka la gore o tshwenywa ke Mmakoma, kgaetšedi ya gagwe.

Go fihleng ka ga bona, Molatelo o thoma go naganela Mojagobedi gore o a ratana, e le boikgopolelo ka gobane a se na bohatse. Lehufa pe! Tshele ya Molatelo, e ithekgile godimo ga bolwetši bja gagwe bja kankere ya molomo wa popelo, yeo e mo šitišago go alela monna wa gagwe legogwa. Molatelo ka go tšhaba go thonkgega, o furalela Mojagobedi. Ga go poledišano, go rena setu fela ka lapeng la bona. O utela mogatšagwe bolwetši bjo, o botša Mphapantšhi le Keletšo bašomimmogo ba gagwe. Mphapantšhi o re a se botše Mojagobedi ka bolwetši ka ge a tšhoga go re a ka mo hlala.

Go ba le setu seo se gakatšago go se kwane ka lapeng la bona. Mojagobedi ka go tlabja ke setu le go ganwa le ntsatse, o begela Tumpu go tlo thuša. Tumpu o ile eupša a palelwa ka ge Molatelo a mo hlapaotše. Mojagobedi o ba le kgatelelo ya monagano bakeng sa setu le tlala ya letheka. O ya baporofeteng go hwetša thušo, go no itshwanela. O ya dingakeng tša setšo tšeo di mo oreditšego ka dihlare eupša gwa no pala. Ditlamorago tša setu di mo fošetša diatleng tša Fiona. Leratong la bona ba fiwa ngwana wa mosetsana.

Molatelo, ka lebaka la lehufa le kgatelelo ya monagano, o kgotlakgotla sellathekeng sa Mojagobedi, o humana dinomoro tša mogala tša Thabitha molaodi wa Tumpu le Mojagobedi mošomong, o a mo roga. O tšea gore Thabitha o ratana le Mojagobedi. Kgatelelo ya monagano e a gola, Molatelo ka go tenega o ya gagabo go yo botša batswadi, gore o nyaka go hlala. Batswadi ba a gana. O a hlakahlakana. Tlhakahlakano yeo e dira gore a thulwe ke sefatanaga. O amogelwa bookelong bja Kgapane. Mojagobedi o tla go mmona. Ge a bula faele ya gagwe o utolla gore Molatelo o na le kankere ya molomo wa popelo. Ke gona a lemoga gore setu sela se be se hlolwa ke bolwetši bjoo. O a mo thekga. O hwetša kalafi. O a fola, ditaba di boela sekeng. Matome o hwetša moratho. Lethabo le a rena ka lapeng.

12. Dipotšišo tše telele tša Padi

Ka fase ga dipotšišo tše telele tša padi, thoma ka go ithuta diteori tša tšona. Mo re šupa tlhalešo ya sererwa. Ge o araba potšišo ye telele, o swanetše go thoma ka go ngwala tlhalešo ye e tseneletšego ya sererwa. Ka tlase go latela mohlala wa diteori tša dipotšišo tše telele tša padi.

12.1 Diteori tša dipotšišo tše telele tša Padi

12.1.1 Thulaganyo

Tlhalešo ya sererwa

Thulaganyo ke peakanyo ya ditiragalo kgato ka kgato, go tloga mathomong a sengwalo go fihla mafelelong a sona. Mongwadi o beakanya ditiragalo tša gagwe, ka mokgwa wo e lego gore di kgona go tšweletša molaetša goba morero wa sengwalo gabotse. Ge go thwe sengwalo se rulagantšwe gabotse, ke ge se na le thulano yeo e bopago maatlakgogedi. Thulaganyo e akanya tatelano ya tswalano ya ditiragalo, le gore di tlemaganywa ke eng. Thulaganyo e tšwelela ka magato a mahlano ao a latelago: Kalotaba, phekgogo, thulano, sehloa le tharollo ya bothata.

Kalotaba

Ke legato la mathomo la thulaganyo. Ke mathomo a ditaba tša mongwadi moo o tsebišwago ka dintlha tše bohlokwa e lego: Baanegwa (molwantšhi, molwantšhwa le mohlohleletši), tswalano ya bona, tikologo, nako le lefelo la ditiragalo, tabakgolo yeo baanegwa ba lebanego le yona le moya woo o fokago.

Phekgogo

Ke legato la bobedi la thulaganyo ya padi. Ke mo go bago le tiragalwana ye e hlohleletšago goba e hlalago thulano ya mathomo ya sengwalo. Mo o swanetše go tšweletša ka botlalo seo se hlalago bothata ka pading.

Sehloa

Ke legato la bone la padi moo bothata bo fihlago ntlhorwaneng. Ke thulano ya mafelelofelelo ka gare ga padi. Ditaba di a šiiša.

Tlemollo ya lehuto

Ke legato la bohloko la thulaganyo Ke moo bothata bjola bo thomilego go phekgogo bo rarologago. Legatong le ga se gwa swanela gore go be le thulano efe kapa efe. Ditaba di boela sekeng.

12.1.2 Tshwantšho ya Baanegwa

Tihalošo ya sererwa

Baanegwa ke bakgathi ba tema ka gare ga padi. Mongwadi o diriša baanegwa go tšweletša ditiragalo. Dimelo tša baanegwa di sepelelana le mekgwa, dipolelo le ditiro tšeo baanegwa ba di tšweletšago, go ya le ka moo mongwadi a tla bego a nyaka.

Moanegwa o sekasekwa go lebeletšwe dintlha tše:

- Ditiro tša gagwe
- Dipolelo tša gagwe
- Baanegwa ba bangwe ba reng ka yena
- Mongwadi o reng ka yena
- Leina la gagwe

12.1.3 Morero

Tihalošo ya sererwa

Morero ke kgopolokgolo yeo mongwadi a ratago go e tšweletša ka sengwalo sa gagwe. Morero o lebane le thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi mo bophelong. Go re morero o bonale gabotse, mongwadi o diriša dithekniki tša thulaganyo, go swana le tekolanthago, tekolapele goba go hlakahlakanya ditaba. Thulano le maatlakgogedi di ka godiša morero wa mongwadi. Morero o lebane le molwantšhwa.

12.1.4 Tikologo

Tihalošo ya sererwa

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le felo. Go na le mehuta ye mebedi ya tikologo, lego tikologo ya sebjalebja le ya segologolo. Mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo.

Ge go bolelwa ka ga tikologo ya sebjalebja ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša sebjalebja, tšeo di hwetšwago mafelong a sebjalebja, nakong ya sebjalebja. Go ka ba le mafelo a go swana le ditoropong fao go nago le ditsela tša sekontiri, dikoloi, sepetlele, bjalobjalo. Ge go bolelwa ka tikologo ya segologolo ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša segologolo tšeo di hwetšwago mafelong a segologolo, nakong ya segologolo. Go ka ba le mafelo a go swana le kgorong, mošate, bj.bj.

12.1.5 Thulano

Tlhalošo ya sererwa

Thulano ke kgakgano, go se kwane, go fapana ka dikgopolo ga baanegwa goba dihlopha tša baanegwa goba moanegwa ka boyena. Go na le mehuta ye mebedi ya thulano, e lego:

Thulanontle:

Thulano ya moanegwa le moanegwa. E tšwelela ge baanegwa ba fapana, ba fošana ka mantšu, le go bethana.

Thulanogare:

Thulano ya moanegwa le dikgopolo tša gagwe. E tšwelela ge moanegwa a e ba le thulano ya dikgopolo ka gare ga monagano, le ka gare ga mafahla a gagwe. O ba le pelopedi.

HLOKOMELA: Tše ke diteori e lego tlhalošo ya sererwa. Ge o araba potšišo ye telele thoma ka tšona.

12.2 Mehlala ya dipotšišo tše telele tša Padi

Bjale o filwe mehlala le mekgwa ya go go thuša go araba dipotšišo tše ditelele tša padi ka botlalo.

12.2.1 Thulaganyo

Tlhalošo ya sererwa

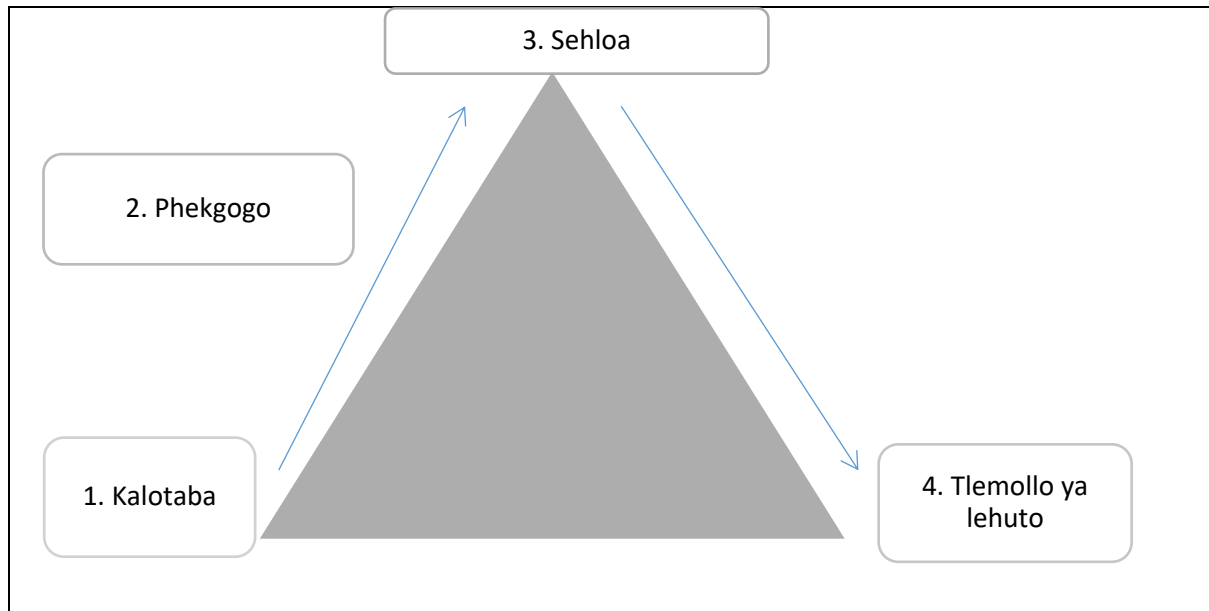
Thulaganyo ke tatelano ya ditiragalo tša sengwalo kgato ka kgato, go tloga mathomong go fihla mafelelong. Yona e tšweletšwa ka magato a a latelago: Kalotaba, phekgogo, thulano, sehloa le tlemollo ya lehuto. Ge o ngwala Thulaganyo, ngwala fela magato a mane, e lego: Kalotaba, Phekgogo, Sehloa le Tlemollo ya lehuto. Thulano o se ke wa e ngwala, ka ge e ikeme bjalo ka potšišo ye telele.

- **Magato a thulaganyo**

- Kalotaba
- Phekgogo
- Thulano (Hlokomela: ge o ngwala thulaganyo ka botlalo, elemente ye ga re e ngwale, ka ge e ikema ka boyona)
- Sehloa
- Tlemollo ya lehuto

Nkatlapana ye e latelago e tla go thuša go kwešiša tatelano ya dielemente tša thulaganyo:

Nkatlapana ya 2

[Mothopo: Boitlhamelo]

Mehlala ye e latelago e tla go thuša go kwešiša le go kgona go tšweletša thulaganyo ya “Kgalagalo Tša Setu” ka mokgwa wa maleba.

Kalotaba

Ke legato la mathomo la thulaganyo. Ke mathomo a ditaba tša mongwadi moo o tsebišwago ka dintlha tše bohlokwa e lego: Baanegwa (molwantšhi, molwantšhwa le mohlohleletši), tswalano ya bona, tikologo, nako le lefelo la ditiragalo, tabakgolo yeo baanegwa ba lebanego le yona. Kalotaba ke matseno a ditaba.

Kalotaba ya Kgalagalo Tša Setu

Ka mo go Kgalagalo Tša Setu molwantšhwa o tšwelela e le Molatelo mola Mojagobedi e le molwantšhi wa gagwe. Mojagobedi le Molatelo ke monna le mosadi. Ka mo pading ye, go rena tikologo ya sebjalebjaale ka ge diteng tša sengwalo di direga nakong ya sebjalebjaale le mafelong a sebjalebjaale (Molatelo o šoma sepetlele, go na le sepetlele bj.bj.)

Phekgogo

Ke legato la bobedi la thulaganyo ya padi. Ke mo go bago le tiragalwana ye e hlohleletšago goba e hlolago thulano ya mathomo ya sengwalo. Mo o swanetše go tšweletša ka botlalo seo se hlolago bothata ka pading.

Phekgogo ya Kgalagalo Tša Setu

Bothata bja ka gare ga padi ye bo ntšhitše nko ge Molatelo a kgopela Mojagobedi gore ba be le setsha sa bona gomme ge ba le ka ga bona Molatelo o lemoga gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo.

(Hlokomela: Thulano ga e nyakege ka ge e le potšišo yeo e ikemego, se se ra gore ka morago ga legato la phekgogo, tšwela pele ka sehloa)

Sehloa

Ke legato la bone la thulaganyo moo bothata bo fihlago ntlhorwaneng. Ke thulano ya mafelelofelelo ka gare ga padi. Ditaba di a šiiša.

Sehloa sa Kgalagalo Tša Setu

Ditiragalo tša Padi ya Kgalagalo Tša Setu di tšweletša ke dintlha tše:

- Molatelo o thulwa ke sefatanaga gomme o amogelwa bookelong bja Kgapane
- Mojagobedi o bula faele ya Molatelo bookelong
- O lemoga gore mosadi wa gagwe o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo

Tlemollo ya lehuto

Ke legato la bohloano la thulaganyo Ke moo bothata bjola bo thomilego go phekgogo bo rarolloago. Legatong le ga se gwa swanela gore go be le thulano efe kapa efe. Ditaba di boela sekeng. Ga go sa na le dithulano legatong le. Bothata bjo bo bego bo bonala go phekgogo le go thulano, bo a rarollwa.

Tharollo ya bothata go Kgalagalo tša Setu e tšweletšwa ke dintlha tše di latelago:

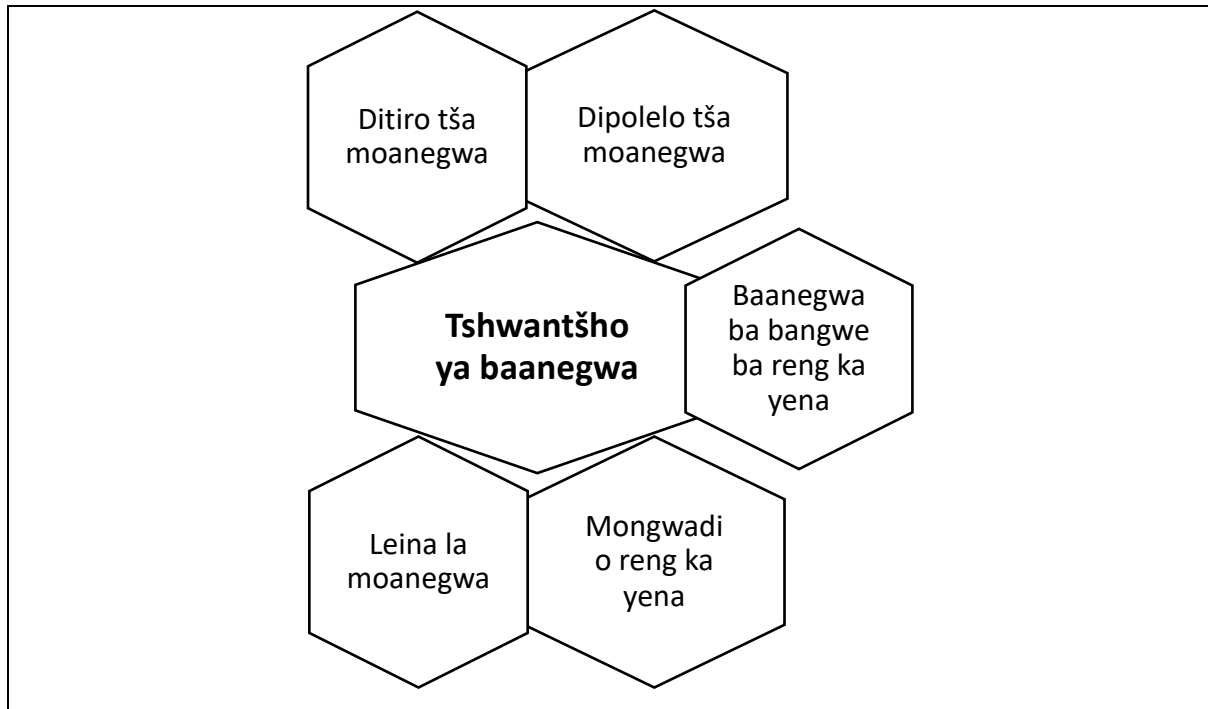
- Mojagobedi o ikana go thekga Molatelo ka go katoga Fiona gannyane
- Molatelo o fola kankere ya molomo wa popelo
- Mojagobedi le Molatelo ba kgona go kopanela mapai ka ntle le morotoga ebile ba šegofatšwa ka lesea

12.2.2 Tshwantšho ya baanegwa/ Semelo

Tshwantšho ya baanegwa e go ruta ka dimelo tša baanegwa, gore baanegwa bao ba hwetšwago ka pading ke ba mohuta mang, goba mekgwa ya bona ya bophelo ke ya mohuta mang. Semelo sa moanegwa se tšweletšwa ka dintlha tše: ditiro tša moanegwa, dipolelo tša moanegwa, baanegwa ba bangwe ba reng ka moanegwa yo, mongwadi wa padi yena o reng ka moanegwa yo le leina la moanegwa.

Nkatlapana ye e latelago e tla go thuša go kwešiša ka botlalo se se nyakegago go potšišo ye:

Nkatlapana ya 3

[Mothopo: Boitlhamelo]

Lebeledišiša ditlhalošo tša dintlha tše di latelago, gore di go thuše go kgona go sekaseka dimelo tša baanegwa:

Ditiro tša moanegwa.

Lebelela mediro ka moka yeo e dirwago ke moanegwa ka gare ga padi. Ka mediro ye, o tla kgona go tseba gore moanegwa yo o swantšhwa e le motho wa mohuta mang.

Mohlala:

Ge a tšweleditšwe a utswa, o tla kgona go re ke lehodu.

Dipolelo tša moanegwa

Ntlheng ye, lebelela gore moanegwa ka boyena ge a bolela o reng. Dipolelo tša gagwe mabapi le baanegwa ba bangwe, di tla go utollela gore ke motho wa mohuta mang.

Mohlala:

Ge moanegwa a bolela ka mokgwa woo a ratago mosadi goba ngwana wa gagwe ka gona, o tla re o na lerato. Polelo ya gagwe, ke yona e go utollelago gore o na le lerato. Ke ka yona mo o tsebago go re ke motho wa lerato.

Baanegwa ba bangwe ba reng ka yena

Mo ntlheng ye, o tla thušwa ke dipolelo tša baanegwa ba bangwe ka pading. Dipolelo tša bona, di tla go utollela gore moanegwa yo go bolelwago ka yena, ke wa mohuta mang.

Mohlala:

Moanegwa yo mongwe ka pading, a ka go botša ka moo moanegwa yo mongwe a sego a loka ka gona. Ge a bolela ka tsela ye, o go thuša gore o tsebe ge moanegwa yoo a bolelago ka yena e le motho wa go se loke.

Mongwadi o reng ka yena

Mo mongwadi o go anegela ditiragalo, moo a bolelago ka baanegwa ka pading. Kanegelong ya gagwe o tla laetša mediro goba dipolelo tša moanegwa, gomme ka kanegelo yeo wa kgona go tseba gore moanegwa yoo ke wa mohuta mang.

Mohlala:

Mongwadi a ka anega goba a ka laetša gore moanegwa yoo a bolelago ka yena o be a hloile baagišani ba gagwe. Ka polelo ye, wena o kgona go tseba gore moanegwa yo ke motho wa lehloyo.

Leina la moanegwa

- Lebelela maina a baanegwa le ditlhalošo tša ona
- Lebelela gore ditlhalošo di amana le ditiro le dipolelo tša bona

Mohlala:

Tshegiši – Leina le le ra gore ke motho wa go phela a sega, ebile a segiša batho ka ditiro le dipolelo tša gagwe.

Ke ka moo o swanetšego go ahlaahla tshwantšho ya baanegwa ka gona.

Ge o ngwala Tshwantšho ya baanegwa, kgonthišiša gore semelo se sengwe le se sengwe seo o se tšweletšago, o a se fahlelela ka ditiragalo tša go tšwa ka gare ga Padi.

Nkatlapana ye e latelago e tla go thuša go kwešiša semelo sa Mojagobedi ka botlalo:

Nkatlapana ya 4

	Semelo	Phahlelo
Ditiro tša gagwe	O na le kgotlelelo	O kgotleletše Molatelo le ge a be a mo homolela, a sa mo sware gabotse.
	O na le leratorato	O tšwela pele go rata Molatelo le ge a mo fihletše ka bolwetši.
	Ga a laolwe ke maikutlo/ ga a tšeatšeege	O kgonne go emela makatika a Mphapantšhi ge a mo kgopela tša lerato, a se šikinyege.[Letl. 11-114].
	O na le tlhomphe	Le ge Molatelo a be a mo hlapaola ,a bolela le yena ka moo a ratago, o be a sa ke a mo fetola, gape le ge a be a na le go fela a ikutswa le Fiona o be a hlompha mosadi wa gagwe, a robala gae ka mehla.
Dipolelo tša gagwe	[Letl. 33] O re ga se nna motho wa go rata sekhethe	O hlalošetša Tumpu go re yena ke motho wa mohuta mang.
Baanegwa ba bangwe ba reng ka yena	[Letl.40] Tumpu o re Mojagobedi o na le lerato ebile o a botega.	Tumpu o hlalošetša Molatelo gore Mojagobedi ke motho wa mohuta mang ka ge e le mogwera wa gagwe.
Mongwadi o reng ka yena	[Letl.28] O re ga se monna wa go gogwa ke mosadi ka nko.	Nako yela Molatelo a be a botša Mojagobedi gore ba tšwe ba ye ba nyake setsha sa bona gomme Mojagobedi a gana.
	[Letl.29] O re ga se motho wa go rata basadi.	O re bagwera ba gagwe ba be ba nagana gore o lomilwe ke mmutla.

	[Letl.91] O re ga se motho wa go rata go šalašala ditaba tše di sa mo amego morago.	Nako yela Molatelo a e nwa diphilisi a mmotšiša gomme a mmotša maaka,ga se nke a mo phegiša.
Leina la gagwe	Leina la gagwe le sepelelana le ditiro tša gagwe.	O nyalane le Molatelo efela o fela a ikutswa le Fiona.

HLOKOMELA: Tše ga se mehlala ka moka ya semelo sa Mojagobedi, tšea gape mehlala ya dimelo yeo e tšwelelago letlakaleng la [146] ka pading ya gago gomme o tlaletše le ka ya gago.

12.2.3 Morero

Ge mongwadi a ngwala puku go na le seo a ratago go re ruta sona. Sona seo a ratago go ngwala ka sona, ke yona tabakgolo. Tabakgolo ye ke yona morero wa padi.

Morero ke kgopolokgolo yeo mongwadi a ratago go e tšweletša ka sengwalo sa gagwe. Go re morero o tle o bonagale gabotse mongwadi o diriša dithekniki tša thulaganyo, go swana le tekolapejana, tekolanthago, go hlakahlakanya ditaba, go latelanya ditaba, boipoletšo, poeletšo ya ditiragalo, bj.bj. Thulano le maatlakgogedi di ka godiša morero wa mongwadi.

Mehlala ye e latelago e tla go thuša go kwešiša le go kgona go tšweletša morero wa “Kgalagalo Tša Setu” ka mokgwa wa maleba.

Tirišo ya morero wa Kgalagalo tša Setu:

Morero wa padi ye o lebane le taba ya gore **‘Poledišano ke kokwane ye bohlokwa ya phedišano ye botse magareng ga baratani ka lapeng. Sephiri ga se nyakege ka lapeng:** Morero wa “Kgalagalo Tša Setu” ke gore sephiri ga se age motse, se ka thuba motse, ga se agiše, se a lweša, gomme poledišano e bohlokwa go banyalani. Morero wa Kgalagalo tša setu o lebane le diphiri tšeo balekane ba di direlanago ka malapeng gomme tša ba le seabe se sebe dikamanong tša bona. Molatelo o utetše monna wa gagwe ka ga bolwetši bja gagwe bja kankere ya molomo wa polelo.

- Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo eupša ga a botše monna wa gagwe

- Ge a eya go dira ditlhahlobo gwa hwetšagala gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo, eupša a hloka dikarab
- Taba ya bolwetši bja Molatelo e ile ya mo dira gore a thome go fetola maitshwaro a gagwe
  - A se sa bolediša monna wa gagwe, ka gae gwa rena setu
  - O be a mmolediša ka nako yeo a ratago
  - Ge a eya maeto a se sa laela monna wa gagwe
  - O be a alela Mojagobedi letšatši leo go ratago yena
  - A se sa mo solela dijo ge a feditše go apea
  - A se sa dula le yena tafoleng goba go bogela le yena thelebišene
- Mojagobedi o ile a thoma go makatšwa ke maitshwaro a Molatelo eupša a hloka dikarabo
- Mojagobedi le yena ka go se sa kgotlelela ditiro tša mosadi wa gagwe a thoma go ba le lerato la ka sephiring le Fiona yo a ilego a ba a mo imiša
- Go šireletša sephiri seo sa bolwetši, Molatelo o nagana go hlala Mojagobedi ka la gore o rata basadi
- Molatelo o ya gagabo go ba botša gore yena o nyaka go hlala Mojagobedi gomme batswadi ba ganana le taba yeo, ka ge mabaka a gagwe a tlhalo a sa kwagale
- O hlagelwa ke kotsi ya go thulwa ke sefatanaga ge a le tseleng ya go tšwa ga gabo ka morago ga go palelana le batswadi ka taba ya tlhalo
- O amogelwa bookelong bja Kgapane
- Mojagobedi o hwetša molaetša wa gore mosadi wa gagwe o amogetšwe bookelong ka lebaka la kotsi ya sefatanaga gomme o kitimela bookelong
- Ge Mojagobedi a le ka moo phapošing yeo Molatelo a lego ka go yona, o bona faele, o a e phetla, sephiri sa gore mogatšagwe o bolawa ke eng se a utolloga gomme o tšea sepheto sa go mo thekga

HLOKOMELA: Morero ga se kakaretšo ya puku, Morero o dikologa godimo ga molwantšhwa.

12.2.4 Tikologo

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le lefelo. Ditlabakelo tša tikologo di tšweletša mohuta wa yona. Go na le mehuta ye mebedi ya tikologo, e le go tikologo ya sebjalebja le ya segologolo. Mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo.

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le felo. Go na le mehuta ye mebedi ya tikologo, e lego tikologo ya sebjalebja le ya segologolo. Mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo.

Ge go bolelwa ka ga tikologo ya sebjalebja ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša sebjalebja, tšeo di hwetšwago mafelong a sebjalebja, nakong ya sebjalebja. Go ka ba le mafelo a go swana le ditoropong fao go nago le ditsela tša sekontiri, dikoloi, sepetlele, bjalobjalo. Ge go bolelwa ka tikologo ya segologolo ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša segologolo tšeo di hwetšwago mafelong a segologolo, nakong ya segologolo. Go ka ba le mafelo a go swana le kgorong, mošate, bj.bj.

Mehlala ye e latelago e tla go thuša go kwešiša le go kgona go tšweletša tikologo ya “Kgalagalo Tša Setu” ka mokgwa wa maleba.

Tikologo ya Padi ya “Kgalagalo Tša Setu“ ke ya sebjalebja:

Nako:

Ge go bolelwa ka nako go bolelwa ka nako yeo ditiragalo di diregago ka yona.

- [Letl. 21] Ditiragalo pading ye di kगतlampana mafelong a sebjalebja moo banna ba go swana le boMojagobedi le Tumpu ba šomago khamphaneng ya Tshedimošo ya Theknolotši, ka toropong ya Polokwane
- [Letl. 19] Melaetša e fihlišwa ka potlako ka difouno – Mojagobedi o šomiša *iPhone* ge a leletša Fiona le go amogela melaetša. Mphapantšhi o leleditše Mojagobedi mogala ka sellathekeng ge a se no kgaogana le yena kua toropong, ge a be a išitše *Yaris* go hlahlobja.
- [Letl. 21] Go aparwa diaparo tša sebjalebja tša go tura. Mojagobedi o be a e ja lešela ge a apara. O be a apara dipokathe tša maina a *boGuess*, *boPolo* le *boDaniel Hetcher* gape le *boKurt Geiger* le *boTimberland*
- [Letl. 46] Go bogelwa dithelebišene – Mojagobedi le morwa wa gagwe ba be ba bogetše ditaba thelebišeneng
- [Letl. 48] Go iwa dikerekeng go baruti – Mojagobedi o rile go lemoga gore ditaba tša lapa la gagwe di a mo imela a ya go baruti go nyaka thušo. Ba ile ba mo rapelela.
- [Letl. 52] Go rekwa mabenkeleng a ka toropong – Mojagobedi ge a tlo tsebana le Fiona, ba gahlane toropong ya Tzaneen fao Fiona a bego a ile go reka, gomme Mojagobedi a thula troli ya gagwe

Lefelo:

Ditiragalo di direga mafelong a go fapana a sebjalebja

- [Letl. 23] Ka phapošeng ya boapeelo ka ga boFiona, Fiona o ya godimo le fase a lokiša diyamaleng ge Mojagobedi a be a mo etetše
- [Letl. 46] Ka phapošeng ya boapeelo ka ga Mojagobedi, Mojagobedi o a itsholela
- [Letl. 128] Bookelong bja Kgapane fao Molatelo, Mphapantšhi le Keletšo ba bego ba šoma gona, ke gona fao a ilego a amogelwa gona ka morago ga go thulwa ke sefatanaga kua toropong
- [Letl. 21] Toropong ya Polokwane – fao go šomago Mojagobedi, khamphaneng ya Tshedimošo ya Theknolotši
- [Letl. 66] Polokwane ga Ngaka Devendranath – fao Molatelo a dirilwego diteko gomme gwa utollwa gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo
- [Letl. 73] Torotswana ya Tebele (Duiwelskloof)/Modjadjiskloof – fao Mphapantšhi a ilego a kopana le Mojagobedi
- [Letl. 52] Toropong ya Tzaneen – fao Mojagobedi a ilego a tsebana le Fiona ka morago ga go thula troli ya gagwe

HLOKOMELA: Matlakala ao o a filwego a tla go thuša go bala ditiragalo ka botlalo ka pading. Ga go bohlokwa gore o a ngwale ka nako ya tlhahlobo.

12.2.5 Thulano

Thulano ke ge moanegwa (goba baanegwa) a thulana le dikgopolo tša gagwe goba le baanegwa ba bangwe. Go na le mehuta ye mebedi ya thulano e le go thulano ya ka gare le thulano ya ka ntle.

Thulano ya ka ntle

Thulano ya ka ntle ke ge moanegwa a thulana le moanegwa goba baanegwa ba bangwe ka dikgopolo, dipolelo goba ditho tša mmele.

Mehlala ye e latelago e tla go thuša go kwešiša le go kgona go tšweletša thulano ya ka ntle ka mokgwa wa maleba.

- [Letl.27-28] Thulano gare ga Molatelo le Mojagobedi ka taba ya gore ba ye go ba le ga bona,Molatelo o re kgaetšedi ya Mojagobedi Mmakoma ga a mo rate, efela Mojagobedi o ganana le seo
- [Letl. 31-32] Thulano gare ga Molatelo le Mojagobedi, Molatelo o re Mojagobedi ke seratantepa mola Mojagobedi a re Molatelo ke mmalehufana.(Molatelo o lla ka taba ya gore Mojagobedi o boa gae bošego go ra gore o tšwa basading ba bangwe, o leletša dinomoro tša megala tšeo a di hwetšago sellathekeng sa Mojagobedi a ba a fetša a leleditše molaodi wa Mojagobedi Thabitha, a mo hlapaola)
- [Letl.40-41] Thulano gare ga Tumpu le Molatelo ba thulana ka taba ya go se phedišane gabotse ga Molatelo le Mojagobedi ka lapeng la bona, ge Mojagobedi a be a romile Tumpu gore a tle a boledišane le Molatelo
- [Letl.58-59] Thulano gare ga Mphapantšhi le Keletšo ba thulana ka taba ya Molatelo ya go se tshepe Mojagobedi le taba ya gore a mmotše goba a se ke a mmotša ka bolwetši
- [Letl.90- 91] Thulano gare ga Molatelo le Mojagobedi ge a be a mo fotlela ka morago ga go kwa ditaba tša ngaka tša go re o na le bolwetšii bja kankere ya molomo wa popelo
- [Letl.100] Thulano gare ga Mojagobedi le Molatelo ge a šišinya gore ba be le ngwana yo mongwe
- [Letl.110-111] Thulano gare ga Mphapantšhi le Mojagobedi ge Mphapantšhi a mo latelela gae a mo hwetša ka phapošing ya bodulo, gomme a mo gapeletša go ratana le yena
- [Letl.119 -120] Thulano gare ga Mphapantšhi le Keletšo ka taba ya maaka ao a a bolelago a gore o bone sefatanaga sa Mojagobedi GaMaupa
- [Letl. 123] Thulano gare ga Molatelo le batswadi ba gagwe ka ge ba ganana le taba ya gagwe ya go hlala Mojagobedi

Thulanogare

Thulano ya ka gare ke ge moanegwa a thulana le dikgopolo tša gagwe. O ba seemong seo a ba go le dikgopolo tše pedi tšeo di thulanago.

Mehlala ye e latelago e tla go thuša go kwešiša le go kgona go tšweletša thulano ya ka gare ka mokgwa wa maleba.

- [Letl.50-51] Mojagobedi ka maitshwaro a Molatelo o gopola go hlala Molatelo gore a e kaba ke eng seo se mo dirišago seo, efela ge a gopola ka morwa wa gagwe Matome, o phaela kgopolo yeo thoko, a kgotlelela
- [Letl.61-63] Molatelo ka taba ya Mphapantšhi le Keletšo ya go botša Mojagobedi ka bolwetši, o ipotšiša gore a mmošše goba aowa
- [Letl.82-83] Molatelo nako yela a ipotšiša gore ka nnete Modimo o gona goba aowa, gona ke ka lebaka la eng a mo tlogetše a e ba le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo ka godimo ga bolwetši bja madi a magolo
- [Letl.88-89] Molatelo ka taba ya bolwetši – gore a botše monna goba aowa ka morago ga gore ngaka Devendranth a mmošše ka ditlamorago tša bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo
- [Letl.115] Mojagobedi ka taba yeo Mphapantšhi a mmoditšego yona ya gore “ge nkabe o tseba tšeo nna ke di tsebago ka Molatelo.” O ipotšiša gore e ka ba Mphapantšhi o tseba eng seo yena a sa se tsebego
- [Letl. 122] Molatelo o thulana le pelo ya gagwe gore a botšiše Mojagobedi ka taba ya go bonwa ga sefatanaga sa Yaris ke Mphapantšhi, Ga Maupa

HLOKOMELA: Matlakala ao o a filwego a tla go thuša go bala ditiragalo ka botlalo ka pukung. Ga go bohlokwa gore o a ngwale ka nako ya tlhahlobo.

13. Dithekniki tša Padi

Dithekniki tšeo di lebanego le dipotšišo tše kopana tša padi tšeo o swanetšego go ithuta tšona ke tše di latelago:

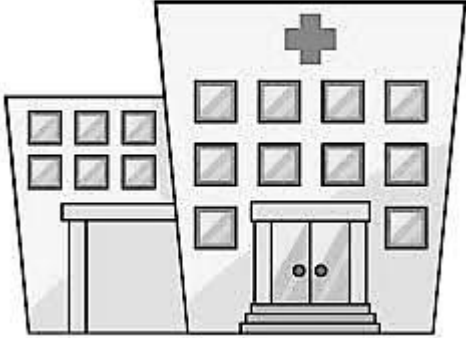

13.1 Bokantle bja Padi

Ka fase ga bokantle bja padi e lego khabara ya yona, lebeledišiša dika tše di latelago: diswantšho tšeo di bontšhitšwego, leina la puku le mebala yeo e tšweleditšwego go khabara ya padi ya gago. Dika tše di tla go thuša go akanya diteng tša padi. Se se ra gore di swanetše go kwana le ditiragalo tša padi e bile di nyalelane le diteng tša yona.

Nkatlapana ye e tla go thuša go kwešiša nyalelano ya bokantle le diteng tša padi:

Nkatlapana ya 5

<p>Seswantšho</p> <p>www.clipartlibrary.com</p> <p>www.clipartlibrary.com</p>	<p>Moago wa sepetelele (moo Molatelo a be go a šoma gona)</p> <p>Koloi ya go rwala balwetši Bontši bja ditiragalo di direga lefelong la sepetelele.</p>	
<p>Mmala</p>	<p>Sorolwana</p>	<p>O laetša bophelo</p>

<p>Leina la puku</p> <p><i>Kgalagalo Tša Setu</i></p>	<p>Setu sa Molatelo</p> <p>Setu sa Sekiripoto</p>	<p>Mongwadi o dirišitše tumelokganetši leineng la puku ya gagwe. Setu se homotše tuu, FELA setu sa ka mo pading ye se hlaba mokgoši. Kgalagalo: Go galagala ka mokgwa wa go hlaba lešata. Lešata le le tliša bohloko/sehlogo/go baba bjalo ka sabohloko/bošoro. Setu: Molatelo ga a bolediše mogatšagwe Mojagobedi. Go se boledišane go tliša go hloka lethabo. Go hlokega ga lethabo ka lapeng go huetša Mojagobedi gore a ratane le Fiona.</p>
--	---	--

13.2 Ntlhatebelelo/ Tebelelo

Ntlhatebelelo /Tebelelo ke ka fao ditaba tša padi di hlalošwago ka gona setsopolweng ke mongwadi, baanegwa, moanegi goba molaodiši. Lebeledišiša ditsela tše tharo tšeo di le go nkatlapaneng tšeo mongwadi a ka di dirišago go anega ditiragalo:

Nkatlapana ye e tla go thuša go kwešiša pharologanyo ya mehuta ye meraro ya tebelelo:

Nkatlapana ya 6

Ntlhatebelelo/ Tebelelo ya motho wa pele	Ntlhatebelelo/ Tebelelo ya motho wa boraro	Ntlhatebelelo/ Tebelelo ya poledišano
<ul style="list-style-type: none"> • Mo mongwadi o diriša motho wa pele (ke) go re laodišetša le go re anegela ditiragalo • Molaodiši e ka ba mongwadi ka boyena goba a diriša moanegwa goba molwantšhwa go re laodišetša ditiragalo thwii 	<ul style="list-style-type: none"> • Mo mongwadi o diriša motho wa boraro go re laodišetša le go re anegela ditiragalo • Mongwadi o anega ditiragalo tšeo di dirwago ke batho ba bangwe, e sego yena 	<ul style="list-style-type: none"> • Mo mongwadi o diriša batho ba babedi goba go feta go re laodišetša ditiragalo ba boledišana, le go re anegela ditiragalo tša padi

Lebeledišiša mehlala ye e latelago go kwešiša tirišo ya ntlhatebelelo ya Padi ye ka botlalo:

Mehlala:

Ntlhatebelelo/ Tebelelo ya motho wa boraro

“Ge a fihla boemathekisi, se sengwe le se sengwe se a se lebelelago se be se mo fediša pelo ebile se mo šišimiša. Mekgobo ya merogo le dienywa tšeo di bego di beakantšwe ke barekiši ka bothakga ditafoleng di be di mo tena mo a bego a bile a ekwa o ka re o tla tloga a re hoo! Baotledi ba dithekisi bao ba bego ba mmošiša gape le gape gore o tsoma thekisi ya go leba kae, le bona ba be ba mo ferola dibete mo a go ba a ferelelana le yo mongwe ka mantšu. “

[Letl. 89]

Mo setsopolweng se mongwadi o dirišitše motho wa boraro go re anegela le go re hlalošetša ditiragalo.

Ntlhatebelelo/ Tebelelo ya poledišano

“O tlile o nnoši?”

“Ke tlile ke nnoši.”

“O be o swanetše go ba o tlile le monna wa gago bjale ka ge ke ile ka go eletša tšatši lela.”

“Ga go tshwenye ngaka, ga ke bone go le bohlokwa. Na di reng dipoelo tša diteko?”

“Dipoelo tša diteko ga di kgahliše, ga ke nyake go go fora.”

“Se realo hle ngaka!”

“O na le kankere ya molomo wa popelo, ke tloga ke le manyami ka seo.”

[Letl. 86]

Mo setsopolweng se mongwadi o dirišitše baanegwa ba babedi go re anegela ditiragalo le go re hlalošetša ditiragalo, se se ra go re ke ntlhatebelelo ya poledišano.

Tema yeo e kgathwago ke mongwadi/ moanegi/ molaodiši

Ye ke tema yeo e kgathwago ke mongwadi ka gare ga padi goba setsopolweng. Ka morago ga go fa ntlha o swanetše go e thekga ka mohlala go tšwa setsopolweng. Mongwadi o kgatha tema ka mekgwa ye e latelago ka gare ga padi goba setsopolweng.

- O hlalošetša babadi ditiragalo tša padi goba setsopolweng ka botlalo
- O re tšweleletša dimelo tša baanegwa ka pading goba setsopolweng
- O re utollela maikutlo a baanegwa ka pading goba setsopolweng
- O re utollela moya wo o fokago pading goba setsopolweng.

Hlokomela, ge o araba potšišo ya mohuta wo, thoma ka go fa tema yeo e kgathwago ke mongwadi, o be o e fahlelele ka dintlha go tšwa ka pading goba setsopolweng.

13.3 Moya wo o fokago

Moya wo o fokago o fetogafetoga go ya ka seemo sa ditiragalo ka gare ga padi. Potšišo ye e laolwa ke diteng tša setsopolwa seo. Go kalotaba goba mathomong a padi go foka moya wa lethabo le kwano, gomme ge ditiragalo di gola go thoma go foka moya wa manyami le go se kwane ka lapeng la Mojagobedi le Molatelo. Mafelelong a padi, ge bothata bo rarolloga moya wola wa lethabo o a boa, gomme go rena lethabo fela ka lapeng la bona.

Maikutlo

Maikutlo a laolwa ke seemo sa ditiragalo tšeo moanegwa a lebanago le tšona. Seemo sa ditiragalo se tšweletša maikutlo a go fapafapana. Mohlala: manyami, lethabo, makalo bj.bj.

Mohlala wa potšišo

Lebelela setsopolwa se se latelago gomme o tšweletše maikutlo a a tšwelelago.

Ba tšwele ka fao dipelo tša bona di phophoma mahulo a lethabo. Go be go šetše fela gore Mojagobedi a letše huthara ya sefatanaga goba Molatelo a hlabe mokgolokwane. E be e ka se be phošo ge ba be ba ka dira bjalo ka gore ge motho a ikwa a rile ehoo, o ikwa a rile ehoo, gomme go laetša gore go ikwa bjalo ga se go roga motho!"

[Letl.140]

Mohlala wa karabo

Maikutlo a lethabo ka ge Mojagobedi le Molatelo ba thabišitšwe ke gore bolwetši bja Molatelo bo fodile.

Mohlala wa potšišo

Lebelela setsopolwa se se latelago gomme o tšweletše maikutlo a a tšwelelago.

Bošegong bjoo Molatelo o robetše ka ihlo le tee ka ge pelo ya gagwe e be e pompa ka lebelo. O letše a hemela godimo le go metša mare gantšintši". Mojagobedi yena o be a letša lehlaka la nko a se na taba. Gape o no re go bona ge yoo a mo furalela ka mapaing a tseba gore malwetšanaale a gagwe a go homola a tsogile. Ge a be a letša lehlaka la nko bjalo o be a tlabatlabiša Molatelo dibete a ba a thoma go goragora gore yoo a tsoge. Go goragora a dirilego ebile ga lefeela ka gore moisa o be a re go phafoga a fetlologenmalaong a thome go gona gape ebile a fela a hlahuna aretse.

[Letl.122]

Mohlala wa karabo

Go tšwelela maikutlo a manyami ka morago ga go re Mphapantšhi a boditše Molatelo gore o bone sefatanaga sa Mojagobedi gaMaupa, bošego.

13.4 Poledišano

Ke moo baanegwa ba babedi goba go feta ba boledišanago ka se sengwe.

Hlokomela: Ge o araba mohuta wo wa potšišo o swanetše go fa ntlha o be o fahlele ka mohlala go tšwa setsopolweng/pading.

- Poledišano e utolla dimelo tša baanegwa
- Poledišano e utolla maikutlo a baanegwa
- Poledišano e thuša go tšwetša ditiragalo pele
- Poledišano e tšweletša thulano ya ka ntle
- Poledišano e thuša go tšweletša morero

Mohlala wa potšišo:

Bala setsopolwa se se latelago ka tsinkelo gomme o fe mehola ye meraro ya poledišano go ya le ka fao mongwadi a e dirišitšego:

“Ke monna wa ka, ke a mo tseba go thoma ka mokhwi go phuleletša ka mo. A ka se tsoge a nnyantšhitše monwana le gatee.”

“Moja ke mogwera wa ka go tloga kgale le wena o a tseba. Ditaba tšeo wena o mo gopolelago gore o a di dira ga a di dire le gatee.”

“Ga o šike le yena ka mehla.”

“Ga ke šike le yena ka mehla, eupša o mpotša tšohle. Moja o a go botegela Molatelo, ebile o a go rata. Ke ka lebaka leo o bonago a nkgopetše gore ke tle ke...”

“Owoo, wena o rile o tla di kgona”

“Mphe sebaka ke bolele. O a bona le yola Thabitha o mo hlapaotšego mogaleng, ga se motho wa Moja. Ke molaodi wa rena kua mošomong.”

“O se mpotše ka **moitshwarahlephi** yoo. Nomoro ya gagwe ya mogala e nyaka eng ka mogaleng wa monna wa ka?”

“O rata go mpotša gore ka moo mogaleng wa gago ga go na nomoro ya mošomišanimmogo wa gago wa monna yoo Moja a sa mo tsebego?”

“Kgane ke tlile tshekong bjale? O ntherile le Mojagobedi a ke re Tumpu! Yena o tšhaba eng go ipolelela ka noši? Ke gore wena o rile o tla di kgona? Nna le ka se ntire kgogwanarobala.”

“O se tlatše mašata hle Molatelo! Bona baagišane ebile ba thomile go hlola ka mafastere.”

“Ga ke iše felo ka moagišane nna.”

“Se realo hle ngwanešo! Taba e rarollwa ka poledišano, le gona nna ke fo ba moromiwa yoo...”

“O ka se tloge lapeng la gago Solomondale kgole bjalo, wa tla wa mpotša boloko ka mo lapeng la ka.”

“Hleng o a nthoga bjale!”

“Ke a go roga ke re eng ya gago e hloma bjang?”

“Mmalo! Mosadi o ntšwarolla ditšwaro bjale.”

[Letl. 40-41]

Mohlala wa karabo:

- Poledišano ye e tšweletša semelo sa Molatelo sa go ba le mahlapa – Molatelo o roga Tumpu ge a be a tlile go boledišana le yena mabapi le phedišano ya gagwe le Mojagobedi
- Poledišano e tšweletša maikutlo a Molatelo – Maikutlo a pefelo ka Molatelo - Molatelo o tšwelela a befetšwe mo setsopolweng, a befedišwa ke ketelo ya Tumpu ka ga gagwe
- Poledišano e tšweletša thulano ya ka ntle gare ga Molatelo le Tumpu - Bona ba thulana ka taba ya go re Tumpu a tle go mmošiša ka tša lapa la gagwe

13.5 Polelonoši

Mo moanegwa o bolela a nnoši. Mehola ya polelonoši ke:

- Polelonoši e tšweletša semelo sa moanegwa
- Polelonoši e tšweletša maikutlo a moanegwa
- Polelonoši e tšweletša thulano ya ka gare
- E thuša go tšwetšapele ditiragalo

Mohlala wa potšišo:

Bala setsopolwa se se latelago ka tsinkelo gomme o fe mehola ye meraro ya polelonoši go ya le ka fao mongwadi a e dirišitšego:

E ka ba e le sefe sona seo? Tšhelete ya go phetha tša lapa ke mo neela ya go bonagala, ebile ga ke nyake go tseba gore ya gagwe o dira eng ka yona. Digaswa tšeo a mpharago ka tšona ke bona e fo ba sehlare sa ntšhirela. Go na le se sengwe seo se diragalago ka mosadi yola le ge ke sa tsebe gore e ka ba eng.

Etse o ka hwetša a alela mpoi ye nngwe eye! Ga ke kgolwe; ka mokgwa wo mo mabakeng a mantši a se nago kgahlego ya tša ka dikobong ga ke bone a ka alela monna yo mongwe. Goba kgane o no ba a edimošwa ke nna, gomme ge a hlakane le maisa ka mo ntle o ntšha ka ga tšhwene?

Mo a ntsherekago gona ke gore ge a lapišitšwe ke go homola ga gagwe o tla thaba kudukudu moo ebile a tlabatlabišago dibete. Ge a thabile bjalo o holofela gore le nna ke swanetše go thaba le go fo segasega mola ke sa tsebe gore o tloga a be a thabišitšwe ke eng. Ge eba banna ka moka ba bona tša go swana le tše nna ke di bonago, gona go nyala e foba go ntšha moya ka sa morago.

[Letl. 51]

Mohlala wa karabo:

- Polelonoši e tšweletša thulano ya ka gare – Mojagobedi o lwa le dikgopolo tša gagwe, o ipotšiša gore e ka ba e le eng seo se dirago gore Molatelo a be ka mokgwa a le go ka gona, o ipotšiša gore e ka ba e le taba ya go re ga a mo fe tšhelete ya go mo kgotsofatša goba a ka ba a hweditše motho yo mongwe goba bjang
- Polelonoši e utolla maikutlo a kgakanego godimo ga Mojagobedi - Mojagobedi o gakantšhwa ke maitshwaro a Molatelo a go mo homolela ge a nyaka le go thaba tšatši le a nyaka
- Polelonoši e tšweletša semelo sa moanegwa – Mojagobedi o tšweletšwa e le motho wa maikarabelo ka ge a e fa mosadi wa gagwe tšhelete ya go phetha se le sela ka lapeng

ELA HLOKO: Go na le phapano gare ga polelonoši le thulanogare. Ga se dipolelonoši ka moka tšeo di tšweletšago thulanogare, efela go na le moo polelonoši e tšweletšago thulanogare.

13.6 Tekolapele/ Kgadimopele

Ye ke thekniki yeo mongwadi a e dirišago ge a rata go tšweletša seo se tlogo direga mafelelong goba seo se utollago gannyane ditiragalo tše di sa tlogo direga ka moragonyana mo pukung ya gagwe. Tekolapejana ya mongwadi e feleletša e direga goba e tšwelela.

Mohlala:

Ngwanešo, ke batho ba bantši bao ba swerwego ke malwetši a go fapana a go alafega le a go se alafege. Se bohlokwa ke ge o ka hwetša thekgo ka lapeng la gago. Go realo ke šupa gore o swanetše go hlalošetša monna wa gago ka bolwetši bjo, gore a kgone go go thekga. Gape go na le mekgatlo ya thekgano yeo nka go kopanyago le yona gore o kgone go hwetša tlhohleletšo ya go lebana le bolwetši bjo”

[Letl. 88 – 89]

Se se boletšwego ke ngaka sa gore Molatelo o swanetše gore a botše monna wa gagwe se feleleditše se diragetše ka ge Mojagobedi a ile a thekga Molatelo, moo morago dilo di boetšego sekeng.

13.7 Tekolanthago/ kgadimonthago

Ke tsenatseno ya moela wa tatelano ya mehleng ya ditiragalo mo pading ka nepo ya go ukama ditiragalo tšeo di šetšego di diregile eupša di nago le kamano le tša bjale. Seo se diregago gonabjale se re gopotša seo se diregilego peleng goba morago. Ka mantšu a mangwe selo se se go gopotša eng?

Mohlala:

E tšile ya re ge Mojagobedi a hlalošetša Molatelo ka tšeo Mphapantšhi a bego a di bolela le go leka go di dira, Molatelo a se kgolwe tsebe tša gagwe. Gape yena o be a bona Mphapantšhi e le mogwera wa gagwe wa potego yoo a ka se bolelego le go leka go dira ditaba tša mohuta woo. O ile a ba a gopola mantšu a Keletšo a gore maikemišetšo a Mphapantšhi 'ke go phušula lapa la Molatelo le Mojagobedi'."

[Letl. 140 – 141]

Ditiragalo tša setsopolwa se di laetša tekolanthago goba kgadimonthago. Ge Mojagobedi a anegela Molatelo ka ditaba tša Mphapantšhi, o thoma go gopola dipolelo tša Mphapantšhi tša kua morago.

13.8 Ponelepele

Ke go akanya goba go gopola seo se ka diregago. **Ga e gona ka pading.** Ge o araba mohuta wo wa potšišo o eletšwa go diriša mantšu a: "**A ka**". Hlokomela gore ponelepele ya gago e gomarele seo go botšišwago ka sona. O se tšwe tseleng.

Mohlala wa potšišo:

Efa ponelepele ya gago ka sephetho sa batswadi ba Molatelo sa go gana gore a hlale Mojagobedi.

Mohlala wa karabo:

- Molatelo a ka ipolaya
- Molatelo a ka hlala Mojagobedi ntle le tumelelo ya batswadi ba gagwe

13.9 Mothalonako

Ke taetšo ya nako ya tatelano ya ditiragalo. Ge re bolela ka nako mo dingwalong gona re šupa lebaka leo le tšewago ke mongwadi ge a laodiša ditiragalo tšeo di tšwelelago ka gare ga padi ya gagwe. Ka fase ga mothalonako o swanetše go laetša tiragalo le nako yeo e diragetšego ka yona.

Mohlala wa potšišo:

Bontšha ka fao mongwadi a tšweleditšego thekniki ya mothalonako ka gona setsopolweng se.

“Go fedile beke tše pedi Mojagobedi a kgotholetše tša mafahleng a gagwe go yola Tumpu. Ke ra tšona tša phedišano ya gagwe le mogatšagwe Molatelo.”

[Letl. 37]

Mohlala wa karabo:

Nako: Go fedile beke tše pedi

Tiragalo: Mojagobedi a boditše Tumpu ka mathata a gagwe le Molatelo.

13.10 Kgegeopphetogi

Kgegeopphetogi ke mafelelo a padi ao mmadi a bego a sa a letela, akanya goba lebelela. Ge puku e thoma re hutša gore e ka fela ka mokgwa wo o itšego, efela gwa se be bjalo. Mokgwa wo ditiragalo di felelago ka gona, di felela ka mo re bego re sa akanya ka gona.

Mohlala:

Ka mokgwa wo Molatelo a bego a swere Mojagobedi ka gona, bophelo bja Mojagobedi le Molatelo ga go na yo a bego a gopola gore bo ka fetoga ya ba bjo bokaone

13.11 Kgegeotiragatšo

Ke ge baanegwa ba tseba gannyane ka seemo sa ditaba gore se šupa eng mola baanegwa bao ba amegago ba sa tsebe.

Ke tsebo yeo rena babadi le baanegwa ba bangwe re e tsebago ka moanegwa yo mongwe mola yena a sa e tsebe.

Mohlala:

- Babadi ba a tseba gore Molatelo o na le kankere mola Mojagobedi a sa tsebe.
- Baanegwa ba bangwe, Mphapantšhi le Keletšo ba a tseba gore Molatelo o na le kankere mola

Mojagobedi le batswadi ba Molatelo ba sa tsebe

13.12 Bokamorago / Boithekgo

Bokamorago ke tiragalo yeo e hlagilego pele ya huetša boemo bja bjale bja ditiragalo. Ke tiragalo efe yeo e huetšago goba e hueditšego seo se diregago setsopolweng. Se se ra gore o swanetše go tseba tiragalo yeo e huetšago goba e hueditšego seo se diragetšego setsopolweng.

Mohlala wa potšišo:

Lebelela setsopolwa se se latelago gomme o fe bokamorago bja sona.

“Gore e bile go balabadišwa ke taba tša monna wa gagwe goba ntšhi yela na, o ile a se kgone go bona sefatanaga seo se bego se etla se mo lebile ka lebelo? Ge a tlo šala a re phaphara, ke ge go se sa na seo mootledi a ka se dirago! Le yena o ile a hloka seo a ka se dirago ge e se go fo ahlama ka letšhogo.”

[Letl. 125]

Mohlala wa karabo:

Bokamorago bja setsopolwa se bo hueditšwe ke tiragalo ya ge batswadi ba Molatelo ba mo ganetša go hlala Mojagobedi.

13.13 Morero le Molaetša

Dithekniki tše pedi tše ga di swane. Lebedišiša diponagalo tša tšona gore o tle o kgone go bona phapano.

Lebeledišiša nkatlapana ye e latelago go bona phapano ya morero le molaetša:

Nkatlapana ya 7

MORERO	MOLAETŠA
<ul style="list-style-type: none"> • Ke thutokgolo yeo re e hwetšago ka gare ga padi e lebane le ditiragalo ka moka tša padi • Morero wa padi ke o tee, o lebane le thutokgolo • O akaretša dilo tše dintši ka gare ga wona.	<ul style="list-style-type: none"> • Ke thuto goba dithuto tšeo re di hwetšago ka gare ga padi • Molaetša ka gare ga padi e ba e mmalwa • O tšweletšwa ke ditiragalo tše dintši. • O tšweletšwa ke baanegwa ba go fapafapana ka gare ga padi.

<p>Mohlala: Kgalagalo tša setu Sephiri ga se age motse goba Poledišano ka lapeng e bohlokwa goba Poledišano gare ga banyalani e bohlokwa goba Poledišano gare ga batho ba babedi e bohlokwa.</p>	<p>Mohlala: Kgalagalo tša setu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Motho ge a na le seo se mo tshwenyago bophelong o swanetše go se bolela le batho ba maleba – Mojagobedi ge a kopana le mathata ka lapeng la gagwe o be a swanetše go boledišana le batswadi ba gagwe, badirelaleago, batho bao ba na lego tsebo ka mathata a lapa , sebakeng sa go itahlela go Fiona - Molatelo le yena o be a swanetše go boledišana le batswadi le badirelaleago ka morago ga go lemoga taba ya bolwetši • Wa boraro ga a nyakege ditabeng tša lenyalo le go ditaba tša batho ba babedi: Molatelo o dira bolwetši bja gagwe sephiri monneng wa gagwe, fela o botša bagwera bao ba sa mo agišego, efela ba mo lahletša • Batho ba se ke ba tšea le go theeletša maele a go se ba agiše: Molatelo o kgolwa le go theeletša Mphapantšhi ge a mmotša gore a se ke a botša molekani wa gagwe ka bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo • Batswadi ba thekge bana ba bona ka go ba phošolla go diphetho tšeo ba di tšeago e se tša maleba: Batswadi ba Molatelo ba gana ge a re o hlala Mojagobedi o boa gae
---	---

HLOKOMELA: Potšišo ya morero e lebane le puku ka moka mola potšišo ya molaetša e lebane le setsopolwa.

13.14 Baanegwa

Baanegwa ke bakgathatema ka gare ga padi. Go bohlokwa gore o tsebe baanegwa ka moka ba padi ye gore o tle o kgone go tseba mehuta ka moka ya baanegwa. Re na le mehuta ye mebedi ya baanegwa, moanegwa yo mogolo le baanegwatlaleletšo. Moanegwa yo mogolo ka pading e ka ba molwantšhwa, molwantšhi goba mohlohleletši.

Ditiragalo ka moka tša padi di dikologa godimo ga moanegwa yo mogolo. Baanegwatlaleletšo ke bao ba thušago gore ditiragalo tša padi di tšwele pele. Baanegwatlaleletšo ba thuša moanegwathwadi go tšweletša morero wa padi.

HLOKOMELA: Bahlahlobi ba diriša lentšu la molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši. Lebedišiša nkatlapana ye e latelago go bona phapano ya baanegwa ba.

Lebeledišiša nkatlapana ye e latelago go bona phapano ya baanegwa ba:

Nkatlapana ya 8

Molwantšhwa	Molwantšhi	Mohlohleletši
O thoma le padi a ba a fetša le yona. Morero wa puku o theilwe godimo ga gagwe.	O lwantšha molwantšhwa, o mo palediša go fihlelela morero wa gagwe.	O hlohleletša molwantšhi go palediša molwantšhwa go fihlelela morero wa gagwe.
Molwantšhwa wa padi ye ya “Kgalagalo Tša Setu” ke Molatelo. Molatelo o na le morero wa go fihlela monna wa gagwe Mojagobedi gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo.	Ka gare ga Padi ya rena re na le balwantšhi ba mmalwa bao ba thibelago molwantšhwa go phethagatša morero wa gagwe. Molwantšhi ke Mojagobedi ka ge a le kgahlanong le setu sa Molatelo. Ka mo go Padi ya “Kgalagalo tša Setu” go tšwelela gape baanegwa ba ba latelago bao ba kgathago tema ya balwantšhitlaleletšo ka ge ba thuša Molwantšhi:	Mohlohleletši ke Mphapantšhi Setu Mphapantšhi o tseba mathata a Mojagobedi le Molatelo gomme o a šomiša go nyaka go senya lenyalo la bona le go ikhweletša Mojagobedi.

Molwantšhwa	Molwantšhi	Mohlohleletši
	Batswadi ba Molatelo, Keletšo le Ngaka Devendranath Ke balwantšhi ka gore ka moka ba kgahlanong le morero wa molwantšhwa wa go se nyake go botša molekani wa gagwe ka bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo.	

HLOKOMELA: Go na le gape moanegwaphethegi le moanegwahlaedi.

Lebeledišiša nkatlapana ye e latelago go bona phapano ya baanegwa ba:

Nkatlapana: 8

MOANEGWAPHETHEGI	MOANEGWAHLAEDI
Ke moanegwa yoo a emelago motho yo a feletšego. O na le mafokodi, o na le tše di	Ke moanegwa yoo a sa golego, a sa fetogego, goba a fetošwa ke mabaka.
Mojagobedi ke moanegwaphethegi. O kgonne go gola, a emela seemo seo a kopanego le sona. Ge a lemoga gore Molatelo o a lwala, o tlogela tšohle tšeo a be go a di dira, o thoma go thekga Molatelo ka mešogofela, se se laetša go gola. O bile le mafokodi bjalo ka motho wa nama, bjalo ka mang le mang, a ba le maratwana a ka thoko le Fiona efela a kgona go a fediša, seo se laetša gore ke motho yo a feletšego.	Molatelo ke moanegwahlaedi, le ge bolwetši bo golela pele, o no tšwela pele go ngangabala ka taba ya go se botše Mojagobedi le batswadi ba gagwe ka bolwetši.

Tswalano ya baanegwa

Potšišo ye e lebane le gore baanegwa ba tswalana bjang. Mo o swanela ke go fa tswalano ya baanegwa bao ba go botšišago ka bona.

Mohlala wa potšišo:

Efa tswalano ya Tumpu le Mojagobedi.

Mohlala wa karabo:

Ke bagwera, ke bašomimmogo.

Semelo sa moanegwa

Hlokomela potšišo ye, e ka tšwelela bjalo ka potšišo ye telele goba ya botšišwa bjalo ka potšišo ya setsopolwa. Ge e le potšišo ye telele e ile go tšwelela e bolela ka tshwantšho ya baanegwa mola ge e le potšišo ya setsopolwa e bolela ka semelo sa moanegwa. Semelo ke moo re fapantšhago moanegwa yo mongwe go ba bangwe.

Mohlala wa potšišo:

Efa semelo sa Mphapantšhi go ya le ka moo se tšweleditšwego ka gona setsopolweng goba pading.

14. Kakaretšo ya Padi kgaolo ka kgaolo

Karolo ye ya pukukgakollo e arotšwe ka dikgaolo tše 13. Kgaolo ye nngwe le ye nngwe o ile go hwetša kakaretšo ya ditiragalo.

14.1 KGAOLO YA 1

- Mojagobedi o etela Fiona gaSekgopo mosegare. Fiona ke mmalehwafeng wa Mojagobedi yo a kopanego le yena toropong ya Tzaneen
- Ba hlwa ba ipshina mosegare ka moka ka lerato la bona. Ge se se direga mmago Fiona, Pitšaentsho, o be a se gona a tšwele maeto, a ile malopong Marotholong. Lerato la bona le be le tuka mollo wa mohweleretšhipi

14.2 KGAOLO YA 2

- Mojagobedi o nyalane le Molatelo ebile ba šegofatšwa ka ngwana wa mošemane e lego Matome
- Bona ba sa dula ka gaboMojagobedi. Molatelo o tsebja ka la MmaMatome e lego leina la gagwe la bogadi
- Molatelo o šišinya gore ba nyake setsha sa bona gomme Mojagobedi o ganana le kgopolo yeo. Mafelelong re bona ba dutše ga bona
- Bophelo bja Molatelo le Mojagobedi bo a fetoga: ba thoma go fapana, ga ba sa bontšhana le la mohlagare, go rena setu fela
- Molatelo o nagana gore Mojagobedi o na le maratwana a ka ntle. Re bona a kgotlakgotla sellathekeng sa Mojagobedi, gomme a kopana le leina la Thabitha, o mo leletša mogala gomme a mo hlapaola
- Bophelo bjo bja go se phedišane gabotse ka lapeng bo dira gore Mojagobedi a feleletše a nyaka thušo makgarebeng a ka ntle
- Mojagobedi o botša Tumpu ka mathata a gagwe le Molatelo. O kgopela Tumpu gore a ye a boledišane le Molatelo mabapi le bophelo bjo ba bo phelago bja go se tshepane

14.3 KGAOLO YA 3

- Tumpu o ya ka lapeng la Mojagobedi go boledišana le Molatelo ka ga phedišano ya bona
- Molatelo o hlapaola Tumpu ge a leka go boledišana le yena
- Tumpu o anegela Mojagobedi ditaba tša gore o sepetše bjang
- Mojagobedi ge a boela ka gae o hwetša go se na le diphetogo, setu se tšwela pele

14.4 KGAOLO YA 4

- Setu lapeng la Mojagobedi se golela godimo ebile se aparetše le Matome. Molatelo ge a apeile ga a solele Matome le Mojagobedi dijo. Ge Matome a kgopela dijo o mo šupetša dipitša
- Setu se bea Mojagobedi kgakanegong gomme o a tšwa o nyaka thušo go baruti, baporofeta le bamarapo, gomme o a e hloka
- Setu se gatelela Mojagobedi ebile o ikhwetša a tšwele ka gae a fihlile toropong ya Tzaneen
- Mo ke moo a kopanego le Fiona yo re kwelego ka yena kgaolong ya 1

14.5 KGAOLO YA 5

- Go rena lethabo lapeng la Mojagobedi le Molatelo, Molatelo o thabile, dilo ka moka di dirwa mmogo ka mokgwa woo o sa tlwaelegago
- Mo kgaolong ye mongwadi o tšweletša lehlakore le lengwe la Molatelo. Molatelo lehono ga a nyake go furalela monna wa gagwe. Se se hlatselwa ke ka mokgwa woo Molatelo a beakantšhitšego phapoši ya bona ya borobalelo ka gona, le ka moo maitshwaro a gagwe a fetogilego ebile morogo o a kgewa
- Mphapantšhi o eletša Molatelo gore a se ke a tshepa monna, le gore a se ke a mmošša ka bolwetši bja gagwe, mola ka lehlakoreng le lengwe Keletšo a le kgahlanong le seo se bolelwago ke Mphapantšhi
- Mphapantšhi o lahletša Molatelo ka ge a nyaka go tšeela Molatelo monna

14.6 KGAOLO YA 6

- Mphapantšhi o kopana le Mojagobedi toropong ya Modjadjiskloof, o mo kgopela tša marato
- O kgopela dinomoro tša Mojagobedi tša mogala, Mojagobedi o mo gana ka tšona
- Mphapantšhi o leka makatika ka moka a go thopa Mojagobedi ka tša lerato, mola Mojagobedi yena a leka ka mešogofela go efoga dikgahlego tseo
- O mo kgopela go ya dijong le yena ka KFC, gomme Mojagobedi o a gana
- O kgopela Mojagobedi go mo felegetša gae ka ge thekisi e sa tlale ka pela, etšwe e se nnete
- Mojagobedi o bolela maaka a gore a ka se kgone ka ge a šetše a le tseleng efela go se bjalo

14.7 KGAOLO YA 7

- Mo kgaolong ye mongwadi o re bušetša morago gore re kgone go kwešiša ditiragalo tša kgaolo ya pele ka go re hlalošetša ka botlalo ditiragalo tša letšatši leo Mojagobedi a thomilego go tseba Fiona ka lona
- Mojagobedi o thomile ka go thula troli ya Fiona, gomme ka morago o rekela Fiona direkarekane tša gagwe ebile o a di oketša. Ka morago ga moo o mo felegetša gae
- Lerato la Mojagobedi le Fiona ke mohlakamotala gomme Mojagobedi ga a sa na le taba le maitshwaro a Molatelo a go mo homolela
- Mojagobedi o botša mogwera wa gagweTumpu, gore o hweditše motho wa ka lehwafeng

14.8 KGAOLO YA 8

- Molatelo o utollelwa gore o swerwe ke kankere ya molomo wa popelo
- Ngaka Devendranath o eletša Molatelo gore a botše monna wa gagwe ka bolwetši
- Bolwetši bo golela godimo, Molatelo o thomile go kwa bohloko ge a tsenela tša thobalano le Mojagobedi, o tšwa madi le tše dingwe ka morago ga thobalano eupša Molatelo ga a botše Mojagobedi
- Molatelo o ya ngakeng sepetleleng sa Kgapane. Ngaka e mo eletša go dira papsmere
- Molatelo o ya ngakeng Polokwane, gomme diteko di hlatsela taba ya bolwetši. Ngaka e botša Molatelo go tla le Mojagobedi ge a etla go tšea dipoelo, efela ga a dire bjalo
- Ka lebaka la kgatelelo ya monagano, Molatelo o boela mekgweng yela ya gagwe ya kgale. O thomile go felela Mojagobedi pelo le go se fetolane le yena gabotse
- O boditše bagwera ba gagwe Mphapantšhi le Keletšo ka bolwetši
- Setu sa Molatelo se golela godimo

14.9 KGAOLO YA 9

- Skiripoto o hwetšwa a hlokofetše ka phapošing ya gagwe ya borabalo gomme go utollwa gore o bolailwe ke bolwetši bja *asthma*. Go be go se na yo a tsebago ka bolwetši bja Skiripoto ešita le mmagwe o be a sa tsebe. Skiripoto o be a diriša pompo, go swana le Molatelo ge a se a tsebiša Mojagobedi ka bolwetši bja gagwe
- Fiona o begela Mojagobedi gore o tshetšwe ke kgwedi, tšeo e ba ditaba tše dibotse go Mojagobedi, ebile o tshepiša Fiona go mo thekga ka dilo tšohle
- Fiona o šegofatšwa ka leseana la mosetsana. Seo se thabiša Mojagobedi le go feta ka ge se e ra gore Matome o hweditše kgaetšedi
- Ka lehlakoreng le lengwe mmago Fiona, Pitšaentsho o thabetše leseana leo go se lekane le selo

14.10 KGAOLO YA 10

- Mphapantšhi o leletša Mojagobedi mogala gomme o mo kgopela go kopana le yena efela Mojagobedi o a gana
- Mphapantšhi o ya lapeng la Mojagobedi le Molatelo ka ge a tseba gore bošegong bjoo Molatelo o tla be a se gona a le mošomong, mola ka lehlakoreng le lengwe Matome morwa wa bona a etetše ga Motupa go bona makgolo wa gagwe
- Ge a fihla o botša Mojagobedi gore o a mo rata, Mojagobedi ga a kwane le ditaba tša gagwe, gomme o mo gapeletša go ya gae ebile o a mo felegetša
- Re bona Mphapantšhi a sa hwe matwa a leka makatika a mangwe gape a go thopa pelo ya Mojagobedi. O ikgobatša ka go ikwešetša fase ebile o palelwa ke go sepela. Mojagobedi o gapeletšega go mo kukela ka ngwakong. Kganthe tšeo ka moka ke maanomabe a Mphapantšhi a go thopa Mojagobedi
- Maitapišo ao a gagwe e bile a lefeela ka ge a paletšwe ke go phethagatša morero wa gagwe ka ge re bona Mojagobedi a boela morago

14.11 KGAOLO YA 11

- Mphapantšhi o botša Molatelo gore o bone sefatanaga sa Mojagobedi bošego gaMaupa. Se se befediša Molatelo ebile se tsoša dikgonono tšeo Molatelo a bego a na le tšona, tša gore Mojagobedi o na le maratwana a ka thoko
- Mphapantšhi o mo hlohleletša gore a hlale Mojagobedi
- Ka lehlakoreng le lengwe Keletšo yena o mo eletša gore a latele pelo ya gagwe a se tšee dikeletšo tša Mphapantšhi
- Molatelo o befelelwa Mojagobedi ge a boa mošomong ka taba yeo a e kwelego go Mphapantšhi ebile ga a mmolediše
- Mesong Molatelo o leba gagabo, ge a fihla o ba botša gore o nyaka go ntšha ka hlogo lenyalong la gagwe le Mojagobedi gomme bona ba ganana le seo
- Ge a boela morago ka ge a be a tshwentšwe ke phetolo ya batswadi ba gagwe, o kopana le kotsi, o thulwa ke sefatanaga

14.12 KGAOLO YA 12

- Molatelo o išwa bookelong bja Kgapane
- Mojagobedi o tseba kotsi ya mosadi wa gagwe letšatši la go latela, a tsebišwa ke Mphapantšhi, gomme o kitimela bookelong. Mojagobedi o tsebiša batho ka moka bao ba amegago
- Mojagobedi o kitimela bookelong, gomme o tlabja ke bokoto bja faele ya Molatelo.
- O bula faele o a e bala, o lemoga gore Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo ebile o sepela kalafo ya *chemotherapy*

- O thoma go ba le dipotšišo tša gore ke ka lebaka la eng a be a sa mmoše, ebile o lemoga gore ke ka lebaka la eng maitshwaro a Molatelo nako ye ka moka a be a le ka tsela ye

14.13 KGAOLO YA 13

- Mojagobedi o anegela Tumpu ka bolwetši bja Molatelo
- Mojagobedi o tšea sephetho sa go thekga Molatelo ge a lwantšhana le bolwetši bjoo O mo felegetša ngakeng ge a e ya ditekong
- O tšea sephetho sa go kgaogana le Fiona eupša a ka se lebale maikarabelo a gagwe go ngwana wa bona
- Tumpu o eletša Mojagobedi go botša Molatelo ka taba ya Fiona le morwedi wa bona gore e se ke ya ba sephiri ka ge sephiri se le kotsi
- Ditaba di boela sekeng
- Setu se a fela
- Ba šegofatšwa ka leseae

15. Mehlala ya dipotšišo tše telele tša Padi le mehlala ya dikarabo tša tšona:

15.1 Mo karolong ye hwetša mehlala wa dipotšišo tše telele tša padi le mehlala wa dikarabo tša tšona:

Mohlala wa potšišo:

1. Sekaseka thulaganyo ya padi ye ka dielemente tše di latelago:
  - Kalotaba
  - Phekgogo
  - Sehloa
  - Tlemollo ya lehuto

[25]

Mohlala wa karabo:

Thulaganyo

Tihalošo ya sererwa

Thulaganyo ke peakanyo ya ditiragalo kgato ka kgato go tloga mathomong a sengwalo go fihla mafelelong a sona. Mongwadi o beakanya ditiragalo tša gagwe ka mokgwa wo e lego gore di kgona go tšweletša molaetša goba morero wa sengwalo gabotse. Ge go thwe sengwalo se rulagantšwe gabotse, ke ge se na le thulano yeo e bopago maatlakgogedi. Thulaganyo e akanya tatelano ya tswalano ya ditiragalo le gore di tlemaganywa ke eng.

Thulaganyo e tšwelela ka magato a mahlano ao a latelago:

Kalotaba, phekgogo, thulano, sehloa le tharollo ya bothata.

Kalotaba

Ka mo go Kgalagalo Tša Setu molwantšhwa o tšwelela e le Molatelo mola Mojagobedi e le molwantšhi wa gagwe. Mojagobedi le Molatelo ke monna le mosadi. Ba be ba dula ka gaboMojagobedi. Ka mo pading ye, go rena tikologo ya sebjalebjae ka ge diteng tša sengwalo di ithekgile ka ditiragalo tša mehleng ya lehono, nakong ya sebjalebjae le mafelong a sebjalebjae.

Phekgogo

Phekgogo ke tiragalo yeo e huetšago thulano ya mathomo. Yona e laetša legato la bobedi la thulaganyo. Bothata bja ka gare ga padi ye bo ntšhitše nko ge Molatelo a kgopela Mojagobedi gore ba be le setsha sa bona, gomme taba ya bolwetši bja Molatelo e golela pele.

Sehloa

Ke legato la bone la thulaganyo. Ke thulano ya mafelelo ka gare ga sengwalo. Ke magomo a kgakgano.

Sehloa sa Kgalagalo Tša Setu

- Molatelo o thulwa ke sefatanaga gomme o amogelwa bookelong bja Kgapane
- Mojagobedi o bula faele ya Molatelo bookelong
- O lemoga gore mosadi wa gagwe o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo

Tlemollo ya lehuto

Ke legato la bohloko la thulaganyo. Mo legatong le go hlalošwa fao go feletšego sehloa. Go ba le diphetogo bophelong bja baanegwa. Wa phošo o a kgalwa gomme molato wa tšwa ka kgoro. Ditaba di boela sekeng, khutšo le lethabo tša rena gomme ya ba šebešebe ka lapeng.

Tlemollo ya lehuto go Kgalagalo tša Setu

- Mojagobedi o ikana go thekga Molatelo ka go katoga Fiona gannyane
- Molatelo o fola kankere ya molomo wa popelo
- Mojagobedi le Molatelo ba kgona go kopanela mapai ka ntle le morotoga ebile ba šegofatšwa ka lesea

[25]

15.2 Ahlaahla tshwantšho ya baanegwa o lebeletše moanegwa yo a latelago: Molatelo

[25]

Mohlala wa karabo:

Tihalošo ya sererwa

Baanegwa ke bakgathi ba tema ka gare ga padi. Mongwadi o diriša baanegwa go tšweletša ditiragalo. Dimelo tša baanegwa di sepelelana le mekgwa, dipolelo le ditiro tšeo baanegwa ba di tšweletšago go ya le ka moo mongwadi a tla bego a nyaka.

Baanegwa ba sekasekwa go lebeletšwe dintlha tše:

- Ditiro tša bona.
- Dipolelo tša bona
- Baanegwa ba bangwe ba reng ka bona
- Mongwadi o reng ka bona
- Maina a bona

Molatelo

Ditiro tša gagwe

- O na le mahlapa
O roga Mojagobedi
- O a boulelwa
O kgotlakgotla mogala wa Mojagobedi a lebelela dinomoro tša megala ya basadi, gomme a ba leletša.
O leletša batho mogaleng wa Mojagobedi a ba hlapaola
- Ga a hlomphe monna wa gagwe
Ga a fe monna dijo
O fularela monna bošego ge ba robetše
O homolelela monna.
O leletša monna mogala a mmotšiša gore o tlo boa nako mang
- O na le ponelopele
O kgona go lemoga gore yena le Mojagobedi ba swanetše go aga motse, o thoma go reka dikosene tša mabati le mafasetere.

Dipolelo tša gagwe

- Ga a kgone go bolela le batho gabotse
O hlapaola Tumpu
- Ga a na lerato la botswadi
O fotlela morwa wa gagwe Matome ge a mo kgopela dijo
- O laolwa ke maikutlo
O fotlela monna wa gagwe ge a mo dumediša

Baanegwa ba bangwe ba reng ka yena

- Mojagobedi o re Molatelo ke mmalehufana
O kgotlakgotla mogala wa Mojagobedi.
O leletša batho mogaleng wa Mojagobedi a ba hlapaola.
O leletša monna mogala a mmotšiša gore o tlo boa nako mang.
- Tumpu o re ga a eletšege
O lekile go boledišana le yena efela a se nyake go mo theeletša.

Mongwadi o reng ka yena

- O re ke mosadisadi - O ba le kgopolo ya gore yena le Mojagobedi ba age lapa la bona.
- O re ke motho wa go se iše felo ka motho yo mongwe
- O re ga se motho wa go bitša motho ka maina a go reteletša
- O re ga a rate go atlana
- O re ga a rate go phopholaphopholana le motho
- O re ga a na tlhompho
- O re ga a fe monna dijo
- O re ke seroto/Seilatšhila /O be a rata go šoma le go itirela /Mabakeng a mantši re bona a itirela, a hlatswa ebile a šidolla diaparo.
- O re ke matheetšabohle
Ga a kgone go itšeela dipheo o phela a botšiša bagwera ba gagwe gore a dire eng ka mathata ao a nago le ona.
Ga se motho wa go hlabela motho yo mongwe mašata sa gagwe e no ba go homola.

Leina la gagwe

Leina la gagwe ke Molatelo. O latela keletšo ya Mphapantšhi ya gore a hlale Molatelo.

[2]

Mohlala wa potšišo

15.3 Sekaseka **morero** wa padi ye go ya le ka moo mongwadi a o tšweleditšego.

[25]

Mohlala wa karabo:

Morero

Tihalošo ya sererwa

Morero ke kgopolokgolo yeo mongwadi a ratago go e tšweletša ka sengwalo sa gagwe. Morero o lebane le thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi mo bophelong. Gore morero o bonale gabotse mongwadi o diriša dithekniki tša thulaganyo go swana le tekolanthago, tekolapele goba go hlakahlakanya ditaba. Thulano le maatlakgogedi di ka godiša morero wa moanegi. Morero o lebane le molwantšhwa.

Mmele - Tirišo

Morero wa "*Kgalagalo Tša Setu*" ke gore sephiri ga se age motse, se ka thuba motse, ga se agiše, se a lweša, gomme poledišano e bohlokwa go banyalani. Morero wa Kgalagalo tša setu o lebane le diphiri tšeo balekane ba di direlanago ka malapeng gomme tša ba le seabe se sebe dikamanong tša bona. Molatelo o utetše monna wa gagwe ka ga bolwetši bja gagwe bja kankere ya molomo wa polelo.

- Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo eupša ga a botše monna wa gagwe
- Ge a eya go dira ditlhahlobo gwa hwetšagala gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo, eupša a hloka dikarabo
- Taba ya bolwetši bja Molatelo e ile ya mo dira gore a thome go fetola maitshwaro a gagwe
  - A se sa bolediša monna wa gagwe, ka gae gwa rena setu
  - O be a mmolediša ka nako yeo a ratago
  - Ge a eya maeto a se sa laela monna wa gagwe
  - O be a alela Mojagobedi letšatši leo go ratago yena
  - A se sa mo solela dijo ge a feditše go apea
  - A se sa dula le yena tafoleng goba go bogela le yena thelebišene
- Mojagobedi o ile a thoma go makatšwa ke maitshwaro a Molatelo eupša a hloka dikarabo
- Mojagobedi le yena ka go se sa kgotlelela ditiro tša mosadi wa gagwe a thoma go ba le lerato la ka sephiring le Fiona yo a ilego a ba a mo imiša
- Go šireletša sephiri seo sa bolwetši, Molatelo o nagana go hlala Mojagobedi ka la gore o rata basadi
- Molatelo o ya gagabo go ba botša gore yena o nyaka go hlala Mojagobedi gomme

batswadi ba ganana le taba yeo, ka ge mabaka a gagwe a tlhalo a sa kwagale

- O hlagelwa ke kotsi ya go thulwa ke sefatanaga ge a le tseleng ya go tšwa ga gabo ka morago ga go palelana le batswadi ka taba ya tlhalo
- O amogelwa bookelong bja Kgapane
- Mojaogobedi o hwetša molaetša wa gore mosadi wa gagwe o amogetšwe bookelong ka lebaka la kotsi ya sefatanaga gomme o kitimela bookelong
- Ge Mojaogobedi a le ka moo phapošing yeo Molatelo a lego ka go yona, o bona faele, o a e phetla, sephiri sa gore mogatšagwe o bolawa ke eng se a utolloga gomme o tšea sepheto sa go mo thekga

Mohlala wa potšišo:

15.4 Sekaseka Tikologo ya padi ye ka botlalo:

[25]

Mohlala wa karabo:

Tikologo

Tlhalošo ya sererwa

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Go na le tikologo ya sebjalebja le ya segologolo.

Mmele - Tirišo

Tikologo ya “*Kgalagalo tša setu*” ke ya sebjalebja. Baanegwa le ditiro tša bona ke tša sebjalebja mola bophelo go phelwa bja sebjalebja.

Nako:

Ge go bolelwa ka nako go bolelwa ka nako yeo ditiragalo di diregago ka yona.

- Ditiragalo pukung ye di kगतlampana mafelong a sebjalebja moo banna ba go swana le boMojaogobedi le Tumpu ba šomago khamphaneng ya Tshedimošo ya Theknolotši ka toropong ya Polokwane
- Melaetša e fihlišwa ka potlako ka difouno - Mojaogobedi o šomiša *iPhone* ge a leletša Fiona le go amogela melaetša. Mphapantšhi o leleditše Mojaogobedi mogala ka sellathekeng ge a se no kgaogana le yena kua toropong ge a be a išitše *Yaris* go hlahlobja.
- Mojaogobedi o be a eja lešela ge a apara - O be a apara dipokathe tša maina a *boGuess*, *boPolo* le *boDaniel Hetcher* gape le *boKurt Geiger* le *boTimberland*.
- Go bogelwa dithelebišene - Mojaogobedi le morwa wa gagwe ba be ba bogetše ditaba thelebišeneng
- Go iwa dikerekeng go baruti- Mojaogobedi o rile go lemoga gore ditaba tša lapa la

gagwe di a mo imela, a ya go baruti go nyaka thušo. Ba ile ba mo rapelela ka go mmea diatla

- Go rekwa mabenkeleng a ka toropong - Mojagobedi ge a tlo tsebana le Fiona, ba gahlane toropong ya Tzaneen fao Fiona a bego a ile go reka, gomme Mojagobedi a thula troli ya gagwe.

Lefelo:

- Ditiragalo di direga mafelong a go fapana a sebjalebja
- Ka phapošeng ya boapeelo ka ga boFiona- Fiona o ya godimo le fase a lokiša diyamaleng ge Mojagobedi a be a mo etetše
- Ka phapošeng ya boapeelo ka ga Mojagobedi o a itsholela
- Bookelong bja Kgapanne - Fao Molatelo, Mphapantšhi le Keletšo ba bego ba šoma gona. Ke gona fao Molatelo a ilego a amogelwa gona ka morago ga go thulwa ke sefatanaga kua toropong.
- Toropong ya Polokwane - Fao go šomago Mojagobedi le Tumpu, khamphaneng ya Tshedimošo ya Theknolotši
- Polokwane ga Ngaka Devendranath - Fao Molatelo a dirilwego diteko gomme gwa utollwa gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo.
- Torotswana ya Tebele (Duiwelskloof)/Modjadjiskloof - Fao Mphapantšhi a ilego a kopana le Mojagobedi gona.
- Toropong ya Tzaneen - Fao Mojagobedi a ilego a tsebana le Fiona ka morago ga go thula troli ya gagwe

15.5 Thulano

Mohlala wa potšišo:

Sekaseka **Thulano** ya padi ye go ya le ka moo mongwadi a o tšweleditšego.

[25]

Mohlala wa karabo:

Thulano

Tihalošo ya sererwa

Thulano ke kgakgano, go se kwane, go fapana ka dikgopolo ga baanegwa goba dihlopha tša baanegwa goba moanegwa ka boyena. Go na le mehuta ye mebedi ya thulano, e lego:

Thulanontle: Thulano ya moanegwa le moanegwa. E tšwelela ge baanegwa ba fapana, ba fošana ka mantšu le go bethana.

Thulanogare: Thulano ya moanegwa le dikgopolo tša gagwe. E tšwelela ge moanegwa a e ba le thulano ya dikgopolo ka gare ga monagano le ka gare ga mafahla a gagwe. O ba le pelopedi.

E ka bonala gape ka polelonoši.

Thulano e godiša maatlakgogedi gore mmadi a be le phišegelo ya go nyaka go tseba gore moanegwa goba baanegwa ba ya go felela kae. Ka yona re kgona go fihlelela le morero wa mongwadi.

Tirišo

Thulano ya “Kgalagalo Tša Setu”

Thulanontle

- Mojagobedi o thulana le Molatelo mabapi le kgopelo ya gagwe ya gore ba nyake setsha sa bona- Mojagobedi o re ga go na le mo ba yago go fihlela ge yena a lokologa.
- Fiona le Mojagobedi ba a fapana morago ga gore Mojagobedi a thule troli ya Fiona ya krosari
- Mojagobedi le Mphapantšhi ba lwa mogaleng ge a leka go mo foraforetša ka tša marato
- Molatelo o thulana le Tumpu mabapi le go eletšana le yena go ya ka kgopelo ya Mojagobedi - Molatelo o botša Tumpu gore o tlogile Solomondale go tlo mmošša boloko ka lapeng la gagwe.
- Molatelo le batswadi ba gagwe - Batswadi ba Molatelo ba kgahlanong le kgopolo ya gagwe ya goMojagobedi.

Thulanogare

- Molatelo o lwa le dikgopolo tša gagwe gore a botše Mojagobedi ka bolwetši bja gagwe na
- Molatelo o bona o ka re Modimo ga a gona gobane ge a be a le gona o reng a mo tlogela ka bolwetši bjo
- Molatelo o hlobaetšwa ke gore ga a tsebe gore a botšiše monna wa gagwe ka ketelo ya gagwe ya kua GaMaupa na

Molokoloko wo wa dithulano ke wona o godišitšego maatlakgogedi a mmadi gore a be le phišegelo ya go nyaka go tseba pheletšo ya Molatelo. Le gona di re fihliša morerong wa padi ye.

[25]

16. Mehlala ya mešongwana ya ditsopolwa kgaolo ka kgaolo

Karolong ye ya pukukgakollo o tla hwetša mešongwana ya dipotšišo tša ditsopolwa tša kgaolo ka kgaolo.

Mošongwana wa kgaolo ya 1

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“O a rereša ge o re go a šomega?”

“Nkile ka bapala ka wena neng moratiwa?”

“Ge o bolela bjalo o tla dira gore ke hlakane hlogo.

Nkabe go kgonega ke be ke tla tla go wena gona bjale.”

“Yeo taba o a tseba le wena gore e ka se kgonege. O tla re ge o letše malalatlle wa re o tšwa kae.”

“Ke fo ipolelela moratiwa.”

“Wena dira gore o nketele gosasa.”

“Kgane o ntshwaretše eng?”

“E tla, o tla tla o bona gore ke go swaretše eng.”

“Ke tla dira bjalo moratiwa. Ke tle nako mang?”

“E tla ka boiri ya senyane mesong gore re tle re kgone go hlwa re ipshina. A ke re o a tseba gore o ka se robale!”

“Ke a tseba. Go lokile, ke tla go bona gosasa.”

“Gabotse!”

“Gabotse!”

Masa ka moka re a tseba gore a ka se tsoge a bile le swele le ge go ka direga eng. La Mokibelo leo go kwanwego ka lona le ile la re tšhe re bone! Taba ye botse ya ba gore go be go thibile maru a makoto tšatši leo, gomme le pulanyana ya mesarasarane e sarasara le ge e be e sa sarasare ka mokgwa wa go tshwenya. Mojaqobedi o ile a kgotla Yaris ya gagwe e sa le mesong a leba GaSekgopo. Ka lapeng la gagwe o be a laetše gore o ya Solomondale go yo bona mogwera wa gagwe Tumpu, yoo ba šomago mmogo. Ba be ba šoma Polokwane khamphaneng ye nngwe ya Tshedimošo ya Theknolotši, ke gore IT; ba tšama ba hlahloba le go lokiša mananeotirišo a dikhomphiutha dikgorong tša go fapana tša mmušo.

[Letl: 20 - 21]

- 1.1 Laetša sedirišwa sa go laetša tikologo ya sebjalebjae go tšwa setsopolweng. (1)
- 1.2 Ka dintlha TŠE THARO efa ponelopele yeo o bago le yona mabapi le go bolela maaka ga Mojaqobedi ge a laela ka gae. (3)
- 1.3 Bontšha tebelelo ya mongwadi setsopolweng se. (2)
- 1.4 Setšo le phedišano di reng mabapi le gore Mojaqobedi a be le balekane ba babedi? Fahlela karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI. (2)

[08]

Mošongwana wa kgaolo ya 2

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“Ke lekile, eupša gwa fo swana le ge ke itlhakola ka maragong ka matlakala a tšhatšhabogopa. Ke gore o a tseba o tla mpotša ka moo yena a ka se dirwego lešilo ke monna. Taba yeo e a ntshwenya ka gore le wena thaka o a ntseba gore ga ke motho wa go rata sekhethe.”

“Wena o tsebja ke nna thaka.”

“Ke re o a ntseba, ga o botšwe ka nna.”

“Nnete ruri!”

“Go bolela therešo, ke ipshina ge ke le mo mošomong goba ge yena a theogela bošego. O tsebe gore ge ke tšhaiša ke fihla gae, ke fetoga semumu.”

“Ga le boledišane.”

“Ke re re boledišana ge fela a mpotšiša gore ke ka lebaka la eng ke sa boa ka pela

mošomong, goba ke be ke bolela le mang mogaleng. Ge nka lebala sellathekeng sa ka o tla šala a se kgotlakgotla. Tšatši le lengwe gape o ile a ba a leletša Thabitha mogala a mo omanyana.”

“Thabitha ka moka molaodi wa rena?”

“Yena molaodi wa rena. Le gona ga se a mo omanyana, o tloga a mo hlapaotše ka gore o mmiditše sehlotlolo seo se tšeelago bangwe banna.”

“Mmalo! Mosadi yoo o feteletše. Bona Mojagobedi, ke tla hwetša sebaka ka tla GaMaphalle ka leka go boledišana le mosadi wa gago. Mohlomongwe ...”

“O tla mo kgona na?”

“Go senya hlegere go phološitše mabutle.”

[Letl. 33]

- 2.1 Tsopola sekafoko seo se utollago semelo sa Mojagobedi go ya ka dipolelo tša gagwe setsopolweng se . (1)
- 2.2 Naa diteng tša setsopolwa se di utolla tikologo ya mohuta mang? Fahlela karabo ya gago ka ntlha E TEE. (2)
- 2.3 Laetša ponelopele ya gago mabapi le kgopolo ya Tumpu ya go boledišana le mosadi wa Mojagobedi, Molatelo. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 2.4 Ka dintlha TŠE THARO ahlaahla tema ye e kgathwago ke mongwadi pading ye. (3)
- 2.5 Sekaseka ka fao diteng tša padi ye di tšweletšago morero ka gona. Šitlela karabo ya gago ka mabaka A MARARO. (3)

[11]

Mošongwana wa kgaolo ya 3

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“Moja ke mogwera wa ka go tloga kgale le wena o a tseba. Ditaba tšeo wena o mo gopolelago gore o a di dira, ga a di dire le gatee.”
“Ga o šike le yena ka mehla.”
“Ga ke šike le yena ka mehla, eupša o mpotša tšohle. Moja o a go botegele Molatelo, ebile o a go rata. Ke ka baka leo o bonago a nkgopetše gore ke tle...”
“Owoo, wena o rile o tla di kgona!”
“Mphe sebaka ke bolele. O a bona le yola Thabitha o mo hlapaotšego mogaleng, ga se motho wa Moja. Ke molaodi wa rena kua mošomong.”
“O se mpotše ka moitshwarahlepi yoo. Nomoro ya gagwe ya mogala e nyaka eng ka mogaleng wa monna wa ka?”
“O rata go mpotša gore ka mo mogaleng wa gago ga go na nomoro ya mošomišanemmogo wa gago wa monna yoo Moja a sa mo tsebego?”
“Kgane ke tshekong bjale? O ntherile le Mojagobedi a ke re Tumpu! Yena o tšhaba eng go ipolelela ka nnoši? Ke gore wena o rile o tla di kgona? Nna le ka se ntire kgogwanarobala.”
“O se tlatše mašata hle Molatelo! Bona baagišane ebile ba thomile go hlola ka mafasetere.”
“Ga ke iše felo ka moagišane nna.”
“Se realo hle ngwanešo! Taba e rarollwa ka poledišano, le gona nna ke fo ba moromiwa yoo...”
“O ka se tloge lapeng la gago Solomondale kgole bjalo, wa tla wa mpotša boloko ka mo lapeng la ka.”
“Hleng o a nthoga bjale!”
“Ke a go roga ke re eng ya gago e hloma bjang?”

[Letl. 40 – 41]

- 3.1 Efa tswalano ya Tumpu le Thabitha. (1)
- 3.2 Leina la Mojagobedi le sepelelana bjang le ditiro tša gagwe pading ye? (2)
- 3.3 Ngwala meholo YE MERARO ya poledišano go ya ka fao mongwadi a e dirišitšego ka gona setsopolweng se. (3)
- 3.4 Bontšha ka fao mongwadi a dirišitšego thekniki ya mothalonako ka gona setsopolweng se. (2)
- 3.5 Na maikutlo a gago ke afe mabapi le maitshwaro a Molatelo setsopolweng se? Fahlela karabo ya gago. (2)

[10]

Mošongwana wa kgaolo ya 4

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“Owee! Nna ditaba nka se di lebelele. Wena mma di a go kgahla?”

“Eya go hlapa ke bošego!”

“Gape ga se ke je dijo”

“Ga o tsebe mo di lego gona?”

Molatelo o rile go bolela bjalo, morwa a napa a leba ka phapošing ya boapeelo a yo itsholela dijo. Matome le yena o ka se tsebe gore o be a gopotše bjang ka gore a ka se re mola a bone rragwe a itsholela dijo, a gopola gore yena o tla di solelwa ke mmagwe. Aowa, mošemane o ile a boa le dijo tša gagwe a tla a itulela kgauswi le rragwe a ja ka setu. O ile go fetša go ja a ya go hlatswa poleiti ya gagwe ka mola phapošing ya boapeelo. Go fetšeng go hlatswa poleiti o ile a leba ka phapošing ya gagwe a itokišetša go hlapa.

Ka gore e be e šetše e le molao wa ka fao lapeng, Mojaogobedi le yena o ile a emelela a ya go hlatswa poleiti ya gagwe, ge a fetša a yo tšhela meetse gore a hlape. Molatelo o ile a šala a šidulla diaparo le go hlahuna mmotu wa gagwe a se na taba. Ka ge diaparo tšeo e be e le mokgobo wo mogolo, o feditše go šidulla mašegogare.

Ge a tsena ka phapošing ya bolao, o hweditše Mojaogobedi a letša lehlaka la nko. Go be go se ka fao yoo a ka se letšego lehlaka la nko ka gona ka gore kgopolo ya gagwe e be e tšwele mafogohlo ka baka la go ya tletlolo le tlase e le ge e balabala. Mogatšagwe ruri o be a mo tlabana, gomme o be a se sa tseba go re a dire eng.

Letl. [47 – 48]

- 4.1 Tsopola sedirišwa le lefelo tša go hlatsela gore tikologo ya setsopolwa se ke ya sebjalebja. (2)
- 4.2 Ke mohuta ofe wa thulano wo o tšweletšwago setsopolweng se? (1)
- 4.3 Hlaloša semelo sa Molatelo go ya le ka fao se tšwelelago mo setsopolweng. (2)
- 4.4 Hlatholla ka mo khabara ya padi ye e amanago le diteng tša yona ka gona. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 4.5 Na o bona mongwadi a kgonne go diriša thekniki ya kgegotiragatšo pading ye? Fahlela ka dintlha tše THARO. (3)

[10]

Mošongwana wa kgaolo ya 5

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“Bjale mpotše, ke eng seo se dirago gore o gopole gore monna wa gago o ratana le basadi ba bangwe?”

“Go bolela therešo, nka se se šupe ka monwana. Ke no kwa ke sa mo tshepe, gomme mo nakong tše dintši ke no kwa a ntšhišimiša.”

“Nnaena ke re monna o se mo leme ka go mo phophothela le go mo rapeletša tše o ka rego o go swaretše bophelo.”

“Etse o naye?”

“Mang?”

“Monna?”

“Ke iša kae ka monna? Ke a itšhomela, kgwedi ye nngwe le ye nngwe ke amogetšwa moputso wa go nkgotsofatša – ke tla re ke hloka eng?”

“Polelwana tša gago ga di agiše Mphapantšhi. Se re go bona wena o sa iše felo ka monna, wa hlahlelela bao ba išago felo ka bona ka maele a go tšwa tseleng.”

“Go fo swana, banna ga ba fapane le diphoofo!”

“Wena o di kwa bjang taba tšekhwi tša Mphapantšhi?”

“Hai! Ga ke tsebe ruri.”

“Theeletša nna Molatelo. O nyalane le monna wa gago ka baka la ge o mo rata. Mo hlomphe bjalo ka mathomong, o mo fe borutho bja lerato bjoo le wena o ratago a go fa bjona.”

“O realo Keletšo?”

“Ke realo mogwera. O a bona le yona taba ye ya gago ya go se mmotše ka ga bolwetši bja gago, ga ke bone e ...”

“Aowaowaa! Ge o ka ba wa leka wa mmotša, ke gona o buletše poo ya lehlaka. Ka tšatši le lengwe o tla fo kwa a re o go nyalela mogadikane.”

“O ra gore a ka ba le kgopolo ye bjalo?”

“Molatelo wee! Theeletša nna mogwera. Banna ba re nyaka re phedile gabotse, ge o ka ba wa re poo...!”

“Gabotse wena Mphapantšhi tabana tša gago ga ke di kwešiše. O ka re maikemišetšo a gago ke go phušula lapa la Molatelo le Mojagobedi.”

“Gopola ka moo o ratago Keletšo. Nna ke lemoša yo Molatelo ka mararankodi le marangrang ao a rarakantšhwago ke banna e le ge ba bapala ka maikutlo le maphele a rena.”

“Aowa, kgetho ke ya gago Molatelo. O ka tšea dikeletšo tša ka goba wa tšea tša Mphapantšhi. Mmalo! Bonang nako yela e llwe ke magotlo, a re boeleng mošomong balwetši ba re letile.”

Ke nnete, baoki bao ba bararo ba ile ba boela mošomong ka ge nako ya matena e be e llwe ke magotlo. Ba ile ba phutha dikhafothini tša bona ba boela go yo ba ba tsorometša balwetši ka ditšhwana le go ba hupiša dithemometa le go ba neela dihlare le diphilisi, re sa hlwe re bolela ka go ba kgadimola le go ba tšeela fase.

[Letl: 58 - 59]

- 5.1 Efa tswalano gare ga Molatelo, Keletšo le Mphapantšhi go ya ka setsopolwa se. (1)
- 5.2 Fapantšha semelo sa Mphapantšhi le Keletšo go ya le ka fao ba tšweleditšwego ka gona setsopolweng. (2)
- 5.3 Re alele polelo ya Keletšo yeo e laetšago kgadimopele, o be o e hlaloše. (2)
- 5.4 Ka dintlha TŠE PEDI go tšwa ka pading, tiiša gore ke nnete poledišano e bohlokwa magareng ga banyalani. (2)
- 5.5 Bontšha ka fao mongwadi a tšweleditšego thekniki ya mothalonako ka gona setsopolweng se. (2)
- 5.6 Ka dintlha TŠE PEDI efa tebelelo ya mongwadi setsopolweng se. (2)
- 5.7 Ge o be o le Molatelo, o be o ka reng ka dikeletšo tša Mphapantšhi? Fahlela karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI . (2)

[13]

Mošongwana wa kgaolo ya 6

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

Le tsebe gore ka nako yela Mojagobedi a re o lebetše sellathekeng sa gagwe ka sefatanageng o be a bolela maaka a matala. A ke re hle gomme maano e be e le go iphapanya le taba tša kgwara yeo ya mosadi go thwego ke Mphapantšhi tša go nyaka go mo neela nomoro ya mogala.

Le yo e sego Mojagobedi o be a ka no loga maano a mabjalo ka gore ruri taba ya gore motho a fo go neela nomoro ya gagwe ya mogala etšwe le sa tsebane go ya kae e nka seputana. Seputana sa ntshe le gona e ka se be sa phoofolo ya go lewa ka gore monkgo wa ntshe e tla be e le o mobe kudukudu moo le dintšhi di sa...

“Hallo! Ke bolela le mang?”

“Le ra gore ga le sware lentšu la ka?”

“Motho wa Modimo, bolela leina la gago goba ke tla...”

“Ke nna Mphapantšhi hle Mojagobedi! A ke re le be le bolela le nna gona bjale mo...”

“Mphapantšhi? Nomoro ya mogala wa ka o e tšere kae?”

“Tša gore nomoro ke e tšere kae ga di bohlokwa. Se bohlokwa ke ge nna le lena re tlo kgona go bolela.”

“Etse o ra ge re bolela eng?”

“Na le šetše le tlogile mo Tebele? Ke be ke re le ntšee kgopu ka gore thekisi še ga e tlale ka pela.”

“Owe, ke šetše ke tla kgole! Bona nka se sa kgona go bolela le wena.

Balaolasephethephethe šebale kua pele!”

“Go lokile, ke tla go leletša ka morago!”

[Letl 69 - 70]

- 6.1 Efa didirišwa TŠE PEDI tšeo di laetšago gore tikologo ya setsopolwa se ke ya sebjalebjaale. (2)
- 6.2 Efa boithekgo bja ditiragalo tša setsopolwa se ka botlalo. (2)
- 6.3 Re alele ntlhatebelelo ya mongwadi setsopolweng se. (3)
- 6.4 Leina la Mphapantšhi le sepelelana bjang le ditiro tša gagwe pading ye? (1)

- 6.5 Ge o be o le Mojagobedi o be o tla dira eng ge o ikhwetša o le seemong se?
Efa dintlha TŠE PEDI.

(2)

[10]

Mošongwana wa kgaolo ya 7

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

Mabakatlou ao e be e se a selo banabešo ge e se ona ale re a tsebago a gore Molatelo o be a dula a mo gopolela gore ge a tšwele o ile mekaoleng ya gagwe. A re go mo gopolela bjalo a phethe ka go mo homolela le go mo furalela bošego ge ba robotše. A re go bona o ka re tšeo ke go bapala a se mo neele dijo ge a boa mošomong goba a leletše motho yo mongwe le yo mongwe wa mosadi yoo a hwetšago nomoro ya mogala wa gagwe ka sellathekeng sa Mojagobedi a mo hlapaole.

Lebaka la go napa le šitlela a mangwe ao e be e le gore Fiona o be a dula a thabile, e bile a tseba gore lethabo le bose ge le abelanwa. E be e se motho wa go lakalela go re: 'ke a leboga' ge a filwe mpho goba a diretšwe se sengwe le ge e ka fo ba go botšwa goba go tsebišwa taba ye itšego. E be e se motho wa go lakalela go re: 'Hle!' ge a kgopela selo se itšego le ge e ka fo ba go ngwaiwa ka mokokotlong go sego mohola.

Ba go etša boMolatelo ba be ba se na nako ya tšeo le gatee. Wa ntshe o be a tla re go amogetšwa mpho go fele dikgwedi e dutše fao a rilego go e neelwa a e bea ntshe, taba ya go nyamiša e be gore le go phuthollwa e tla be e sa phuthollwa.

[Letl. 78 – 79]

- 7.1 Efa sedirišwa seo se laetšago gore ditiragalo tša padi ye di amana le tikologo ya sebjalebjae. (1)
- 7.2 Efa moanegwa yoo e lego molwantšhwa go ya ka padi ye. (1)
- 7.3 Swantšha o be o fapantšhe Molatelo le Fiona go ya ka diteng tša padi ye. (2)
- 7.4 Nyalantšha lentšu leo le kotofaditšwego le semelo sa Molatelo go ya ka diteng tša padi ye. (2)
- 7.5 Maikutlo a gago ke afe mabapi le maitshwaro a Molatelo ka lapeng? (2)

[10]

Mošongwana wa kgaolo ya 8

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“Ke theeditše, eupša ke feletšwe ke tshepo.”

“Ga se gore ditlamorago tše ka moka di tlo go tshwenya, ke no go botša gore o tsebe tše o ka di letelago ge o alafša.”

“Ga ke tsebe gore ke ka lebaka la eng ke bekilwe ke malwetši ka tsela ye. Ka mo ke bja madi a magolo ...”

“Ngwanešo, ke batho ba bantši bao ba swerwego ke malwetši a go fapana a go alafega le a go se alafega. Se bohlokwa ke ge o ka hwetša thekgo ka lapeng la gago. Go realo ke šupa gore o swanetše go hlalošetša monna wa gago ka bolwetši bjo, gore a kgone go go thekga. Gape go na le mekgatlo ya thekgano yeo nka go kopanyago le yona gore o kgone go hwetša tlhohleletšo ya go lebana le bolwetši bjo.”

“Ke kwele ngaka. A nka sepela?”

Ka morago ga go beelana mabeo, Molatelo o ile a tšwa ka kantorong ya ngaka Devendranath. Kgopolo ya gagwe e be e bipetšwe. Leeto la go leba boemathekisi e ile ya ba le letelele, a bona a sa fihle ka pela. Batho bao a bego a hlakana le bona mmileng o be a sa ba bone ebile a sa ba kwe ge ba boledišana. Difatanaga di ile tša ba tša mo leletša dihuthara e le ge a tshela mmila mola mabone a sephethephethe a hubetše. O be a sa bone selo ngwana wa batho.

[Letl. 88 – 89]

- 8.1 Tsopola lefoko leo le tšweletšago kgadimopele ya padi ye o be o e hlaloše. (2)
- 8.2 Re fe molwantšhi wa padi ye go ya ka setsopolwa se o be o fahlele karabo ya gago ka ntlha E TEE. (2)
- 8.3 Akaretša molaetša wa padi ye o lebeletše diteng tša setsopolwa se ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 8.4 Laetša ka fao morero wa padi ye o tšweletšwago ka gona ke diteng tša setsopolwa se. (2)
- 8.5 Efa ponelopele ya gago mabapi le go felelwa ke tshepo ga Molatelo ka

ditaba tšeo a di kwelego go ngaka Devendranath ka dintlha TŠE PEDI. (2)

8.6 Ditiragalo tša setsopolwa se di hlohleleditšwe ke eng? Fahlela karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI. (2)

8.7 Ahlaahla tema yeo e kgathwago ke mongwadi setsopolweng se ka dintlha TŠE THARO. (3)

[15]

Mošongwana wa kgaolo ya 9

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

Kakanyo yeo ya Mojagobedi ya **gore ba ipoeletše**, Molatelo o ile a e tšeiša phefo. Ya re ge mothaka a thoma go e bolela a tiišitše, mosadi a mmotšiša gore kgane o itlhaganetše kae? O tsebe gore ka nako yekhwi Molatelo o be a šetše a thomile mekgwa yela ya gagwe ya go fo homola ge a ratile. O be a šetše a etšwa go boa ga ngaka Devendranath gomme ebile a homile mekgwa kalafi ya *chemotherapy*. Ge yoo mogatšagwe a be a bolela tšeo o be a mo šišimiša. O be a ekwa o ka re o mmona molahlego goba o a mo kganyetša. Kgane Mojagobedi o be a hloma bjang banna?

Ga go ka mokgwa woo Mojagobedi a bego a hloma ka gona ka gore o be a sa tsebe sephiri sa mogatšagwe. Motho yo a bego a hloma ka mokgwa wo mongwe e be e le yena Molatelo ka go dula sephiri se sekaa ka marago. Bjale ka ge re šetše re kwele, o be a phaetše ka thoko keletšo ya ngaka ya gore a hlalošetše mogatšagwe ka bolwetši bja gagwe gore a kgone go mo thekga. A ke re hle gomme go dira bjalo e be e tla ba go phetha lela la mogologolo wešo la gore sedikwa ga se na bogolo.

Aowa ka ge bolwetši bjoo e se bja Mojagobedi ebile e se bja ka goba bja lena banabešo ; a re se bone Molatelo phošo. A re se mmone phošo ka gore go tseba mang, mohlomongwe ge nkabe e le rena yena Molatelo gomme re swerwe ke bolwetši bjoo re be re tlo bo dula ka marago ra se botše bao re dikišanago le bona bophelo? Ke ra bonabao re lalago re apešana le go apolana mapai bošego ge re robotše, goba bao re tšwelego lethekeng goba maleng a tee le ge e ka ba bao re tšwelego le bona gona fao.

Go ile go ile, ka morago ga kgwedi tše kaa, Fiona a belega ngwana wa ngwanenyana ya ba lethabong ka lapeng la mosadimogolo Pitšaentšho. Go be go se ka fao e ka se bego lethabong ka gona ka gore ruri e ka ba bohloa gore ngwana a re go belegwa ka lapeng gwa ba le yo a tsupulago molomo.

[Letl 100 - 101]

- 9.1 Ke thulano ya mohuta mang ye e tšwelelago setsopolweng se? (1)
- 9.2 Baanegwa ba Fiona, Mojagobedi le Pitšaentsho ba tswalana bjang? (2)
- 9.3 Bapetša baanegwa ba, Fiona le Molatelo. (2)
- 9.4 Ka dintlha TŠE PEDI laetša tekolapele ya padi o lebeletše diteng tša setsopolwa se. (2)
- 9.5 Go tšwa setsopolweng bontšha morero wa padi o be o fahlele karabo ya gago. (2)
- 9.6 Bontšha mothalonako go tšwa setsopolweng. (2)
- 9.7 Laetša ka fao bokamorago bja diteng tša setsopolwa se di amago maitshwaro a Molatelo ka lapeng. (2)
- 9.8 Akanya maikutlo ao a bego a aparetše Mojagobedi ge Molatelo a gana go belegela Matome moratho. (2)

[15]

Mošongwana wa kgaolo ya 10

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“Se itire ngwana hle! O a tseba gore ke a go rata Mojagobedi. Ke lekile go itshwara, eupša...”

“Hei mosadi wa batho, napa o eme gona fao! Ke eng tšona tšeo o di bolelago? O ka re mola o tseba gore mosadi wa ka ke Molatelo, wa bolela ditšiebadimo bjalo? Kgane o hloma bjang?”

“Wena o hloma bjang? Kgane Molatelonyana yoo wa gago o na le eng yeo nna ke se nago nayo?”

“Se bolele bjalo ka mosadi wa ka.”

“Mosadi wa gago? **Ge nkabe o tseba tše nna ke di tsebago ka yena o be o ka se bolele bjalo.**”

“O bolela ka eng?”

“O nkwele. Goba o nyaka gore ke bolele gape? Ke re ge nkabe ge nka be o tseba tše nna ke di tsebago ka yena o be o ka se bolele bjalo.”

“Wena motho wa batho, ntšwele motse!”

“Ke boele GaMaupa e le bošego bjalo? Ke tla sepela ka eng? Gape dithekisi di fedile.”

“Wena ge o etla mo o be o gopotše bjang?”

“Ke be ke sa gopola bjang, ke be ke gopotše wena. Ke itire eng nna ge ke go rata?”

“Bona, emelela ke go iše gae.”

“O reng o sa re ke robale ka phapošing ya baeng ke tla tsoga ke tloga gosasa?”

“Yeo taba o ka se e bone. Ke go iša gae gonabjale. Emelela... A re ye!”

Mphapantšhi o ile a hlahlawetšwa a ntšhwa ka fao ngwakong a yo nametšwa sefatanaga ka lehlahlarietšane. Taba ye botse e ile ya ba gore e be e le bošego, gomme baagišane ba sa bone gore eng ke eng. Gape nkabe ba bone gore eng ke eng ba be ba tlo tšama ba kgopelana motšoko le diphafana goba matswai le maupi ka tšona. Batho re bjalo, ga se gore ke baagišane ba Mojagobedi fela bao ba bego ba ka dira ka mokgwa woo. Ditaba tša batho ba bangwe di tsefa bjalo ka semotwane a ke re hle gomme!

[Letl. 111 – 112]

- 10.1 Efa leina la moanegwa yoo e lego mohlohleletši wa padi ye go ya ka setsopolwa se o be o fahlele karabo ya gago ka ntlha E TEE. (2)
- 10.2 Na setsopolwa se se tšweletša mohuta ofe wa thulano? Fahlela karabo ya gago ka ntlha E TEE. (2)
- 10.3 Lefoko leo le kotofaditšwego le tšweletša kgegeotiragatšo. Dumela goba o ganetše ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 10.4 Re alele ntlhatebelelo ya mongwadi setsopolweng se ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 10.5 Maikutlo a gago ke afe ka maitshwaro a basadi ba go swana le boMphapantšhi? (2)

[10]

Mošongwana wa kgaolo ya 11

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

“Sefatanaga sa Mojagobedi a ke re ke Yaris ke a se tseba, ke re e be e le yena.”

“Ke ipotšiša gore a ka be a be a dira eng GaMaupa bošego bjalo? Gape ga se a ka a mpotša selo.”

“Ke go boditše kgale mogwera ka re monna ga se phoofolo yeo o swanetšego go e ...”

“Mphapantšhi, wena ka mehla o bolela ditaba tša go se agiše.”

“Ke a bolela nna! Gape yokhwi Molatelo ke mogwera wa ka wa go thaba le go hlonama. Ge ke bona o ka re go na le yo a mo nyantšhago monwana, ke a bolela. Nka se be mahomolele ka di homolele le gatee. Go di homolele e ka ba go se be mogwera wa potego.”

“Eupša o tseba ka eng gore ge yoo mogatša Molatelo a be a le GaMaupa o be a etetše mokaolana wa gagwe goba mogwera fela?”

“Mpotše Molatelo, na o tseba Mojagobedi a na le mogwera GaMaupa?”

“Ga ke tsebe.”

“A ke re o a bona wena Keletšo, Mojagobedi ga a na mogwera yoo Molatelo a mo tsebago kua GaMaupa. Le gona motho yoo ke bonego sefatanaga sa Mojagobedi se tsena ka lapeng la gagwe ke mosadi yoo a se nago monna. Wena Molatelo ke kgale ke go botša gore o lema yola mogatšago.”

“Ke tla dira eng ge o lebelela?”

“Ga o mo hlale o na le eng?”

“Napa o homole Mphapantšhi. Motho ga ba re go mo thea leina la Mphapantšhi a napa a tšama a fapantšha batho.”

[Letl. 119–120]

- 11.1 Efa leina la mohlohleletši wa padi ye. (1)
- 11.2 Ngwala sedirišwa se se tšwelelago setsopolweng o be o bolele gore se laetša mohuta ofe wa tikologo. (2)
- 11.3 Go ya le ka fao o badilego padi ye, bapetša Mphapantšhi le Keletšo o lebeletše tswalano ya bona le molwantšhwa. (2)
- 11.4 Ahlaahla tema ye e kgathwago ke mongwadi pading ye ka dintlha TŠE PEDI. (2)

11.5 Bontšha ka moo mongwadi a dirišitšego thekniki ya mothalonako ka gona go lebeletšwe setsopolwa se. (2)

11.6 Na o bona e le tshwanelo gore mogwera wa gago a go botše mafokodi a molekane wa gagwe? Fahlela ka mabaka A MARARO. (3)

[12]

Mošongwana wa kgaolo ya 12

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

Mafelelong o ile a ikgodiša gore seo a gopolago gore o a se bona o tloga a se bona e le ka nnete. O be a bona eng hle gomme ge e be e se mantšu a go ngwalwa ka mongwalo wa go tlanywa ka moseka a go re: '*cervical cancer*'? Ka hlogong ya gagwe go ile gwa thoma go na sefako sa dipotšišo. Ruri o be a kgotsa ebile a makala gore afaeya mogatšagwe yoo a bego a ipotša gore o mo tseba gabotse a ka be a na le kankere? Tša go ba le kankere ebile o be a di bona, sa go mo gakgamatša ka kudu ebile gore na yoo Molatelo o be a homoletše eng a sa hlaloše gore o swa kgotelele?

Mojagobedi o ile a thoma go kwešiša ditabana tše ntši tše o a bego a sa di kwešiše ka mogatšagwe. Ditabana tša go etša go thaba kudukudu mohlang a ratile le go fo re tu, mohlang a tsogile ka mokgwa wo mongwe! Le tabana yela ya go se rate go hweletša Matome moratho o ile a thoma go kwešiša gore e ka be e be e hlohleletšwa ke eng. Seo a bego a šitwa ke go se kwešiša e be e le gore ke ka lebaka la eng Molatelo a ile a kgetha go dula taba ye kaa ka marago.

'Aretse! Mohlomongwe ga se ka bala gabotse, mogatšake ga a na kankere ya molomo wa popelo. Ga ke kgolwe gore a ka nkutela taba ye kaa,' ke sefako sa dipotšišo le dikgopolo gape se tlromana wa pula ya segou mmametlhake ka hlogong ya Mojagobedi.

[Letl. 131 – 132]

- 12.1 Ntšha molwantšhwa wa padi ye. (1)
- 12.2 Go ya ka fao o badilego padi ye, tšweletša sehloa sa yona. (2)
- 12.3 Hlaloša gore tekolanthago ke eng. Tiiša karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI go tšwa setsopolweng. (3)
- 12.4 Akanya maikutlo a Mojagobedi ge a thoma go lemoga bolwetši bja mosadi wa gagwe. Tiiša karabo ya gago ka ntlha E TEE. (2)
- 12.5 Na o bona leina la padi le nyalelana le diteng tša yona? Fahlela karabo ya gago ka dintlha tše THARO. (3)
- [11]**

Mošongwana wa kgaolo ya 13

Bala setsopolwa se se latelago ka tsenelelo le tsinkelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

'Tabana tša ntshe o ka se di kgolwe monna Tumpu, gape o re yena o be a boifa gore ge a ka mpotša nka mo hlala. Taba ya go nkweša bohloko ke gore nako tše ka moka ge a be a eya tletlolo le tlase a leka go lwantšha bolwetši bjoo, nna ke be ke sa lemoge selo.'

'Ga o sedupe thaka, o be o tla tseba bjang ge yena a be a sa go botše?'

'Ke be nka se tsebe, eupša bjalo ka monna wa gagwe yoo a lalago a apolana le go apešana mapai le yena ke be ke swanetše go no kgathola moswa gore se sengwe se dutše ka go feama.'

'O se ithweše molato, go be go se se o ka se dirago. Bjale mpotše, taba ya gago le Fiona o tla ba wa mmotša yona?'

'Ka botša mang?'

'Molatelolo.'

'Hei! Ga ke kgolwe gore nka leka ka re poo! Gape a ka gopola gore ...'

'Hhookane! Ema gona fao. Felo fa a ke re re sa tšwa go bolela ka sephiri sa mogatšago seo mafelelong se ilego sa utologa. A o gopola gore wena se sa gago o tla se uta go fihla neng? Le ge o ka e hlehliša le moedi thota ntle e tla šala. Le ge o ka e buela leopeng, magokobu a tla go bona; ga se nna ke bagologolo.'

'Ke a go kwa, eupša ...'

'Bona! Bona Mojagobedi, motho yo a tsebago gabotsebotse gore poledišano ke yona e agago lapa ke wena. O tloga o bone ka a gago mahlo gore setu le diphiri di nyakile go hlahlamolla lenyalo la gago. Gona mpotše, a o gopola gore ngwana yola wa gago le Fiona ge a šetše a godile a ka se tšame a go tsoma? Gape tšatši le lengwe o tla fo re o

sa dutše le mogatšago le morwago wa bona go tšena kgarebe e re ke yona morwedi wa gago. O tla reng?'

[Letl. 136–137]

- 13.1 Akaretša molaetša wa padi ye ka dintlha TŠE PEDI. (2)
13.2 Hlaloša meholo ye meraro ya poledišano pading ye. (3)
13.3 Ka dintlha TŠE PEDI hlatholla boithekgo bja setsopolwa se. (2)
13.4 Ahlaahla ka fao mongwadi a tšweleditšego tharollo ya bothata pading ye. (2)
13.5 Tšweletša maikutlo a gago mabapi le maitshwaro a Molatelo mabapi le taba ya bolwetši. Fahlela karabo ya gago. (2)

[11]

17. Karolong ye, hwetša dikarabo tša mešongwana yeo o e filwego kgaolo ka kgaolo Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 1

1.1 Yaris/khomphuitha (1)

1.2 Barutwana ba tla fa dikarabo tša go fapana.

- Ba ka no se sa mo tshepa ge nnete e ka tšwelela
- Ba ka lahlegelwa ke tumelo le kholofelo go yena
- A ka hlagelwa ke kotsi kgole le lefelo leo a rilego o ya go lona, gomme a nyapoga (3)

1.3

- Ntlhatebelelo ya poledišano - Mongwadi o dirišitše poledišano ya Fiona le Mojagobedi go hlaloša ditiragalo – ge ba boledišana ka tša ketelano ya bona
- Ntlhatebelelo ya motho wa boraro - Mongwadi o hlaloša ditiragalo bjalo ka ge di direga – mongwadi o re botša ka peakanyano ya leeto la Mojagobedi la go ya gaSekgopo (2)

1.4

- Setšo le phedišano di a dumela gore monna a ka ba le balekane ba babedi
- basadi bao ba swanetše ba tsebane ebile mosadi yo mogolo a dumele gore go nyalwe yo monnyane (2)

[08]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 2

2.1 ... ga ke motho wa go rata sekhete (1)

2.2

- Tikologo ya sebjalebja go dirišwa dillathekeng
- Mojagobedi o diriša sellathekeng (2)

2.3 Balekwa ba tla fa diponelopele tša go fapana

Mohlala:

- Tumpu a ka atlega poledišanong ya gagwe le Molatelo
- Molatelo a ka befelelwa Mojagobedi gae, a re ke ka lebaka la eng a botša batho ditaba tša lapa la bona
- Molatelo a ka no se iše ditaba tša Tumpu hlogong k age e le mogwera wa monna wa gagwe
(TŠE PEDI fela) (2)

2.4

- Mongwadi o anega ditiragalo tšeo di lebanego le maitshwaro ka gare lenyalo
- O tšweletša dikgopolo tša gagwe mabapi le phedišano ya monna le mosadi ka gare ga lenyalo ge a anega
- O tšweletša dimelo tša baanegwa (Molatelo ke motho wa go ba le sephiri)
- O tšweletša maikutlo a baanegwa (Mojagobedi o tšweletša maikutlo a manyami ka maitshwaro a mosadi wa gagwe ka lapeng) (3)

2.5

- Morero wa padi ye o re sephiri ga se age motse, poledišano ke kokwane ye bohlokwa ka lapeng
- Molatelo ka morago ga go lemoga gore o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo ga a botše monna wa gagwe, ebile ga a boledišane le yen aka bjona
- Ka morago ga go utologa ga sephiri, ditaba di boela sekeng, se se hlatsela bohlokwa bja poledišano (3)

[11]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 3

- 3.1 Thabitha ke molaodi wa Tumpu mošomong/ Ke bašomimmogo. (1)
- 3.2
- Mojagobedi ke motho wa go ja mo le ka mo
  - Pading ye Mojagobedi o ratana le Fiona mola a na le mosadi (2)
- 3.3
- Poledišano e tšwletša dimelo tša baanegwa – Mojagobedi ke motho wa go se rate sekhethe
  - Poledišano e thuša mongwadi go hlaloša ditiragalo – Sebakeng sa gore mongwadi a hlaloše ditiragalo, Tumpu le Molatelo ke bona ba di hlalošago ka poledišano
  - Poledišano e utolla maikutlo a moanegwa – Molatelo o befetšwe re kwa ge a e re o ka se tloge lapeng la gago Solomondale kgole bjalo, wa tla wa mpotša boloko ka mo lapeng la ka (3)
- 3.4
- Nako – Ka mehla
  - Tiragalo – Tumpu ga a šike le Moja (2)
- 3.5
- Maikutlo a manyami
  - Molatelo ga a eletšege , o roga Tumpu bakeng sa go thabela dikeletšo (2)
- [10]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 4

- 4.1 Poleiti le phapoši ya boapeelo (2)
- 4.2 Thulanontle /ya ka ntle (1)
- 4.3
- O na le mafotle
  - O fotlela morwa wa gagwe Matome, ge a mo kgopela dijo (2)
- 4.4 Khabara ya padi e na le seswantšho sa ambulense yeo e tsenago bookelong e rwele molwetši
- Molatelo o rwelwe ke ambulense ka morago ga kotsi ya go thulwa ke sefatanaga
  - Bookelong ke moo Molatelo a šomago gona, moo a rwaletšwego gona ka morago ga kotsi ya sefatanaga, moo Mojagobedi a utollago sephiri sa bolwetši
  - Leina la padi ke” Kgalagalo Tša Setu’ - ka pading ye go galagala setu sa Molatelo (TŠE PEDI FELA) (2)

- 4.6 Ee
- Mmadi ke yena a tsebago gore Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo, mola Mojagobedi a sa tsebe selo
  - Mmadi ke yena a tsebago gore Molatelo o feditše le pelo go hlala Mojagobedi, mola Mojagobedi a sa tsebe selo
  - Mmadi ke yena a tsebago kamano ya Mojagobedi le Fiona, mola Molatelo a sa tsebe selo
  - Mphapantšhi le Keletšo ba tseba ka bolwetši, mola Mojagobedi a sa tsebe (TŠE THARO FELA) (3)
- [12]**

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 5

- 5.1 Ke bagwera/ bašomimmogo (1)
- 5.2 Mphapantšhi ke motho yo a ratago go thubela Molatelo lapa mola Keletšo e le motho wa go agiša (2)
- 5.3
- Wa bona le yona taba ye ya gago ya go se mmošše ka ga bolwetši bja gago, ga ke bone e ...
  - Go se botše Mojagobedi ka ga bolwetši go hlohleleditše Mojagobedi go no tšwela pele go ipotšiša dipotšišo tša go hloka dikarabo ka maitshwaro a Molatelo (E TEE fela) (2)
- 5.4
- Padi e bontšha maatla a poledišano ka gore morago ga ge Mojagobedi a tseba ka bolwetši le go thoma go boledišana le Molatelo ka bjona, o a mo thekga, kankere ya Molatelo ya molomo wa popelo ya fola
  - Matome o belegelwa moratho (2)
- 5.5 Nako – kgwedi ye nngwe le ye nngwe
Tiragalo – Mphapantšhi o amogetšwa moputso wa go mo kgotsofatša (2)
- 5.6
- Ntlhatebelelo ya motho wa boraro - Mongwadi o anega ditiragalo bjalo ka ge di direga (Mongwadi o hlaloša ka fao Molatelo le bagwera ba gagwe ba bego ba boledišana ka gona ge ba be ba eja dijo tša matena)

- Ntlhatebelelo ya poledišano - Mongwadi o diriša poledišano ya baanegwa go re alela ditaba, Mphapantšhi, Molatelo le Keletšo ba boledišana mabapi le taba ya gore Molatelo a botše Mojagobedi ka bolwetši goba aowa (2)

5.7 Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go a go fapana

Mohlala:

- Ke be ke tla mo hlokomologa
- Se se be se tlo mpha maatla a gore ke lokiše ditaba tša ka le monna wa ka (2)

[13]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 6

6.1 Sellathekeng, Sefatanaga (2)

6.2

- Mesong ya Mokibelo Mphapantšhi o tsogetše Modjadjiskloof go yo reka dikrosari
- Mojagobedi le yena o be a išitše sefatanaga sa gagwe go yo lokišwa
- Mphapantšhi o a mmona gomme o mo kgopela gore a ye le yena dijong efela Mojagobedi o a gana (3)

6.3

- Ntlhatebelelo ya setsopolwa se ke ya poledišano – Mongwadi o dirišitše poledišano ya baanegwa go re anegela ditiragalo. Mphapantšhi o leleditše Mojagobedi mogala a nyaka a mo tšea kgopu go ya gae
- Ntlhatebelelo ya motho wa boraro e lego mongwadi - Mongwadi o re anegela ditiragalo tša setsopolwa mabapi le tša Mphapantšhi le Mojagobedi (2)

6.4 Mphapantšhi o fapantšha Molatelo le Mojagobedi (1)

6.5

Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana

- Ke be ke tla tima sellathekeng sa ka a sa bolela
- Nka botša mosadi wa ka e le go mogwera wa gagwe
- Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana (2)

[10]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 7

7.1 Sellathekeng (1)

7.2 Molatelo (1)

7.3

- Molatelo le Fiona ba na le dikamano tša lerato le Mojagobedi ebile Molatelo le Fiona ba na le ngwana le Mojagobedi
- Molatelo ke mosadi wa semmušo wa Mojagobedi mola Fiona e le wa ka lehwapeng (2)

7.4

- Mabakatlou ke ge motho a baka selo seo a sa se tsebego ebile a ka se tsogego a se kgonne – Molatelo o na le lehufa
- Molatelo o be a kgotlakgotla sellathekeng sa Mojagobedi ge a hwetša dinomoro tša batho ba basadi, o a ba leletša ka ge a gonona gore ba ratana le Mojagobedi (2)

7.5

Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana

Mohlala

- Maikutlo a manyami
- Ke nyamišwa ke ka moo Molatelo a hlokago tebogo, ge a diretšwe se se botse bophelong
- Ke nyamišwa ke ka moo Molatelo a naganelago Mojagobedi gore o ratana le basadi ba bangwe (2)

[10]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 8

8.1

- ...se bohlokwa ke ge o ka hwetša thekgo ka lapeng la gago. Go realo ke šupa gore o swanetše go hlalošetša monna wa gago ka bolwetši bjo, gore a kgone go go thekga
- Lefoko le le tšweletša kgadimopele, ka lebaka la gore ke ka morago ga gore monna wa Molatelo e le go Mojagobedi, a tsebe ka bolwetši bja gagwe gomme a thoma go mo fa thekgo, bjale ka ge ngaka a boletše mo a ilego a fola (2)

8.2

- Ngaka Devendranath
- Ngaka Devendranath o rata ge Molatelo a tsebiša Mojagobedi ka dipelo tša gore o swerwe ke bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo, mola yena a sa nyake go mo tsebiša, ka gona o kgahlanong le morero wa molwantšhwa (2)

8.3

- Motho ga se a swanela go utela molekane wa gagwe ka taba yeo e nago le seabe bophelong bja bjona
- Motho ke go tšea dikeletšo tšeo a di fiwago kudu ke dingaka ka ge e le boreatseba ba makgonthe ebile ba ithutetše go dira mošomo wo (2)

8.4

- Morero wa padi ye o re poledišano ka lapeng e bohlokwa, sephiri ga se age motse
- Molatelo o fihlela monna wa gagwe Mojagobedi gore o na le bolwetši bja Kankere, gomme seo se mo dira gore a hlakahlakane a se tsebe pele le morago (2)

8.5

Balekwa ba ka fa diponelopele tša go fapana

- Molatelo a ka ipolaya
- Molatelo a ka tšhabelwa ke monagano (2)

8.6

- Ka morago ga gore Molatelo a dirwe seo se bitšwago *pap test* goba *pap smear*
- Ka morago ga go amogela dipelo tša *biopsy* tšeo di utolotšego gore Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo (2)

8.7

- Mongwadi o re anegela ditiragalo tšeo di lebanego le bolwetši bja kankere bja Molatelo
- O tšweletša maikutlo a baanegwa (Maikutlo a manyami - Molatelo o nyamišwa ke go kwa ka bolwetši bjoo) (Maikutlo a kgakanego - Molatelo o gakanegile ga a tsebe pele le morago ka taba ya gore o swanetše go botša molekane wa gagwe ka bolwetši bjo mola seo e se tumo ya gagwe)
- Mongwadi o tšweletša moya wo o fokago setsopolweng. (Go foka moya wa manyami le kgakanego - Molatelo o nyamišwa ke taba ya go bekwa ke malwetši) (TŠE THARO fela).

(3)

[15]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 9

9.1 Thulano ya ka ntle

(1)

9.2

- Pitšaentsho ke mmago Fiona. Fiona ke ngwana wa Pitšaentsho
- Fiona ke motlabo wa Mojagobedi

(2)

9.3

- Molatelo le Fiona ka moka ba amana le Mojagobedi ka tša lerato mola
- Ba fapana ka gore Fiona ke motlabo wa Mojagobedi, Molatelo ke le mosadi wa lenyalo wa Mojagobedi

(2)

9.4

- Molatelo o kgetha go dula ka sephiri sa bolwetši bja kankere a sa botše Mojagobedi, gomme seo se hlotše gore a hloke thekgo ya monna wa gagwe
- Ke ka morago ga go re monna wa gagwe a tsebe ka bolwetši bjoo, moo a ilego a hwetša thekgo go ya le ka moo ngaka e mmoditšego ka gona

(2)

9.5

- Morero wa padi ye ke go re sephiri ga se age lapa. Poledišano e bohlokwa.
- Molatelo a tšwela pele a dula ka sephiri a sa botše Mojagobedi ka bolwetši, se se hlola tlhakahlakano ka lapeng

(2)

9.6

- Nako: Ka morago ga kgwedi tše ....
- Tiragalo: gomme a belegela Mojagobedi ngwana wa mosetsana (2)

9.7

- Mojagobedi o ile a akanya go Molatelo gore ba ipoeletše ba direle Matome moratho
- Kakanyo ye e dira gore Molatelo a thome mekgwa ya go homola ge a ratile (2)

9.8

- Maikutlo a manyami/ kgakanego
  - Ga a kwešiše gore ke ka lebaka la eng Molatelo a gana go ipoeletša (2)
- [15]**

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 10

10.1

- Mphapantšhi
- O bešeletša mollo magareng ga molwantšhwa Molatelo le molwantšhi Mojagobedi, ka lehlakoreng le lengwe o hlohleletša Molatelo go hlala Mojagobedi ka go mmošša maaka mola ka lehlakoreng le lengwe a loša Mojagobedi (2)

10.2

- Thulano ya ka ntle
- Mojagobedi o thulana le Mphapantšhi mabapi le ketelo ya Mphapantšhi lapeng la gagwe yeo e sa amogelelegago (2)

10.3

- Mmadi o a tseba gore Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo mola Mojagobedi monna wa gagwe a sa tsebe seo
- Keletšo le Mphapantšhi ba a tseba gore Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo, mola Mojagobedi monna wa gagwe a sa tsebe (2)

10.4 Ntlhatebelelo ya poledišano

Mohlala:

- Mongwadi o dirišitše poledišano ya Mojagobedi le Mphapantšhi go tšweletša maikutlo a lerato a Mphapantšhi go Mojagobedi eupša Mojagobedi ga a amogele lerato leo

Ntlhatebelelo ya motho wa boraro

Mohlala:

- Mongwadi o diriša motho wa boraro go hlaloša tiragalo ya ge Mojagobedi a ntšha Mphapantšhi ka ngwakong wa gagwe, a mmušetša gaMaupa (2)

10.5 Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana

- Maikutlo a manyami
- Ke nyamišwa ke mosadi wa go nyaka go thubela mosadi yo mongwe lapa ka go mo tšeela monna

GOBA

Maikutlo a makalo

- Ke makatšwa ke mosadi wa go nyaka go thuba lapa la yo mongwe mola e le mogwera wa gagwe (2)

[12]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 11

11.1 Mphapantšhi (1)

11.2 Sefatanaga – ke tikologo ya sebjalebja (2)

11.3

- Ke bašomimmogo bookelong bja Kgapane le Molatelo
- Mphapantšhi ga a agiše Molatelo mola Keletšo a mo fa maele a go agiša (2)

11.4

- Mongwadi o hlaloša ditaba bjalo ka ge di direga – Mphapantšhi le Keletšo ba bolela le Molatelo mabapi le go bonwa ga sefatanaga sa Mojagobedi ga Maupa
- Mongwadi o re tšweleletša semelo sa moanegwa – Mphapantšhi o tšweletšwa e le motho wa go ba le pelo ye mpe, ka ge a nyaka go fapantšha Molatelo le Mojagobedi (2)

11.5

“Wena ka mehla o bolela ditaba tša go se agiše”

- Nako...Wena ka mehla
- (Tiragalo)...O bolela ditaba tša go se agiše (2)

11.6

Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.

Mohlala:

Aowa

- A ka go thubela lapa
- A ka hlola dithulano/diphapano ka lapeng
- Ditaba ke tša babedi, wa boraro ke mpheane

GOBA

Ee

- Mogwera wa inong o go thuša go rarolla mathata a gago
- Mogwera wa nnete o tlo go agiša
- O tla go lemoša manaba a gago (3)

[12]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 12

12.1 Molatelo. (1)

12.2

- Sehloa sa padi ye se tšwelela fao Mojagobedi a bonago ka gare ga faele gore Molatelo o swerwe ke bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo
- Molatelo o paletšwe ke go mmotša taba ye etšwe a dutše le yena mengwagangwaga (2)

12.4 Tekolanthago ke tiragalo ye e go gopotšago seo se diregilego kua morago.

- Ka go utolla gore Molatelo o swerwe ke bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo, Mojagobedi o thoma go lemoga gore maitshwaro a Molatelo a go thaba le go homola kudu a be a hlohleletšwa/hlolwa ke bolwetši bjo
- O lemoga gape gore ke ka lebaka la eng a be a sa nyake go hweletša Matome moratho (3)

12.5 Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana.

Mohlala:

Maikutlo a makalo/letšhogo/manyami

- Mojaqobedi o makatšwa le go tšhošwa ke go lemoga gore Molatelo o na le bolwetši bja kankere ya molomo wa popelo
- O nyamišwa ke gore na Molatelo o be a homoletše eng ka taba ye kgolo nako ye kaaka
(Ntlha E TEE fela) (2)

12.6 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.

Mohlala:

- Ee. Leina la puku ke Kgalagalo tša setu
- Leina la Padi le bolela ka setu seo se galagalago ka gare ga padi
- Ditiragalo tša Padi di tletše ka setu seo se renago magareng ga Molatelo le Mojaqobedi e lego baanegwa ba bagolo ba padi (3)

[11]

Dikarabo tša mošongwana wa kgaolo ya 13

13.1 Sephiri ga se age motse

Motho wa boraro ga a nyakege ditabeng tša lenyalo (2)

13.2 Dikarabo tša maleba di tla amogelwa.

- Poledišano e utolla semelo sa baanegwa (Molatelo ke motho wa sekgapho)
- Poledišano e utolla maikutlo a baanegwa (Molatelo o laetša pefelo ge a bolela le Tumpu)
- Poledišano e thuša go tšwetša pele ditiragalo (Tumpu o ithaopile go ya go boledišana le Molatelo ka phedišana ya gagwe le Mojaqobedi) (3)

13.3

- Mojaqobedi o etetše Molatelo bookelong
- Mojaqobedi o utollotše sephiri seo e lego tlhobaboroko lapeng la gagwe ka go tsitsinkela faele

13.4

- Mojagobedi o ikana go thekga mosadi wa gagwe go fihlela a fola fodifodi
- Molatelo le Mojagobedi ba ba le ngwana (2)

13.5 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana

Mohlala:

Maikutlo a manyami

- Ke nyamišwa ke ge Molatelo a fihlela monna wa ka bolwetši bja gagwe (2)

[11]

18: RUBRIKI YA GO SWAYA DIPOTŠIŠO TŠE TELELE: PADI LE KANEGELOTŠHABA [MEPUTSO = 25]

Dinyakwa	Bokgoni bja go ikgetha	Bokgoni bja maemo	Bokgoni bja magareng	Bokgoni bja motheo	Ga go bokgoni
	12-15	9-11	6-8	4-5	0-3
<p>DITENG</p> <p>Tlhalošo ya sererwa Botebo bja dikgopolo, kgonthišo le kwešišo ya setsopolwa.</p> <p>MEPUTSO YE 15</p>	<p>-Karabo ye botsebotse go fetiša: 14 – 15.</p> <p>Karabo ye botsebotse: 12 – 13.</p> <p>Tlhalošo ye e tseneletšego ya sererwa.</p> <p>Tatelano ya dikgopolo tša go ba le maatlakgogedi tša go amana thwii le temana.</p>	<p>-Kwešišo le tlhalošo ye botse ya sererwa.</p> <p>-Potšišo e arabilwe ka botlalo.</p> <p>-Dikgopolo tšeo di filwego di a kwala eupša ga se tšona ka moka tšeo di hlalošitšwego ka mo go nyakegago.</p> <p>-Kwešišo ya sengwalwa le setsopolwa e a bonala.</p>	<p>-Kwešišo ya magareng ya sererwa eupša ga se dintlha ka moka tšeo di hlalošwago ka botlalo.</p> <p>-Bontši bja dintlha di amana le sererwa.</p> <p>-Tše dingwe tša dikgopolo di a kwagala eupša ga di kgodiše.</p> <p>-Kwešišo ya motheo ya sengwalwa le setsopolwa.</p>	<p>-Kwešišo ye nnyane ya sererwa.</p> <p>-Ga go dintlha tšeo di hlalošwago ka botlalo</p> <p>-Dintlha tše nnyane di amana le sererwa.</p> <p>-Tlhalošo e amana gannyane le sererwa</p> <p>-Kwešišo ye nnyane ya sengwalwa le setsopolwa.</p>	<p>-Ga go kwešišo ya sererwa.</p> <p>-Maiteko a go araba potšišo a fokola kudu.</p> <p>-Ditlhalošo ga di kgotsofatše.</p> <p>-Morutwana ga a tsebe sengwalwa.</p>
	8 – 10	6 – 7	4 – 5	2 – 3	0 – 1

<p>SEBOPEGO LE POLELO Sebopego, kelelo le kalo ya dikgopolo Polelo, segalo le setaele tšeo di dirišitšwego ge go ngwalwa taodišo Meputso YE 10</p>	<p>-Sebopego se tšweletša tlemagano ya dikgopolo ye botsebotse -Matseno le mafetšo ke a mabotse kudukudu. -Dikgopolo di hlamegile ebile di tšweleditšwe ka bokgwari. -Polelo, segalo le setaele di a kgahliša, ke tša maleba ebile di tšwele mahlalagading.</p>	<p>-Sebopego se tšwelela gabotse ebile se tšweletša go ela ga dikgopolo. -Go na le tlemagano ye botse magareng ga matseno, mafetšo le ditemana tše dingwe tša taodišo yeo. -Kelelo ye botse ya dikgopolo. -Polelo segalo le setaele ke tša maleba.</p>	<p>Sebopego se a tšwelela - Peakanyo le tlemaganyo ya dikgopolo e gona eupša e na le mafokodi. -Diphošo tša polelo ke tše nnyane eupša segalo le setaele ke tša maleba. -Peakanyo ya ditemana ke ya maleba.</p>	<p>-Sebopego se bontšha diphošo tša peakanyo. -Dikgopolo ga se tša bewa ka tshwanelo. -Diphošo tša polelo ke tše ntši. -Segalo le setaele ga se tša maleba. -Peakanyo ya ditemana e fošagetše</p>	<p>-Tlhokego ya peakanyo ye botse ya sebopego e dira gore dikgopolo di se elele gabotse -Diphošo tša polelo le setaele sa go fošagala di dira gore go be bothata go bala le go kwešiša molaetša wa taodišo. -Segalo le setaele di fošagetše kudu. -Peakanyo ya ditemana e fošagetše kudu.</p>
--	---	--	---	---	---

19. TLOTLONTŠU

	Lentšu	Tihalošo
1	Mantšutaolo	Mantšu a bohlokwa ao a šupago seo potšišo e se nyakago, ge o araba.
2	Dithekniki	Ditlabela tšeo di dirišwago ge go sekasekwa Padi.
3	Tebelelokaretšo	Dielemente tšeo di bopago tlhahlobo ya Lephephe la Bobedi.
4	Mabotšiši	Mehuta ye e fapanego ya mantšu a go šomišwa go dipotšišo tša padi go ya ka maemo a kwešišo.
5	Pukukgakollo	Puku ya go fa kgakollo, tlhahlo le tshedimošo go barutwana mabapi le tshekatsheko ya dipotšišo tša padi.
6	Taodišophelo	Taodišo mabapi le tša bophelo bja mongwadi wa Padi.
7	Ntsatse	Go tsenela tša thobalano
8	Mohlakamotala	Lerato la go tuka le legolo.

20. METHOPO

1. Machitele M.S. (2013) *Kgalagalo Tša Setu*. Shiluvane. Seboi Publishers
2. Department of Basic Education. (2011) *Setatamente sa pholisi sa lenaneothuto le kelo mephato ya 10 – 12*.
3. Department of Basic Education. (Nov 2017) *Sepedi HL P2*
4. Department of Basic Education. (Feb-Mar 2018) *Sepedi HL P2*
5. Department of Basic Education. (Feb-Mar 2018) *Sepedi HL P2 Memorandum*
6. Department of Basic Education. (Nov 2018) *Sepedi HL P2*
7. Department of Basic Education. (Nov 2018) *Sepedi HL P2 Memorandum*
8. Department of Basic Education. (May-Jun 2019) *Sepedi HL P2*
9. Department of Basic Education. (May-Jun 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
10. Department of Basic Education. (Nov 2019) *Sepedi HL P2*
11. Department of Basic Education. (Nov 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
12. De Schryver, Gilles-Maurice, et al. (2007). *Pukuntšu ya Polelopedi ya Sekolo – Sesotho sa Leboa le Seisimane*. Cape Town. Oxford University Press
13. Limpopo Department of Education. (Lewedi 2019) *Sepedi HL P2*
14. Limpopo Department of Education. (Lewedi 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
15. Mpumalanga Department of Education. (September 2019) *Sepedi HL P2*

16. Mpumalanga Department of Education. (September 2019) *Sepedi HL P2 Memorandum*
17. Pharos (2014). *South African Multilingual Dictionary*. Cape Town. Pharos Dictionaries.
18. Rakoma J.R.D. (1978) *Marema – ka – dika tša Sesotho sa Lebowa*. Cape Town. J.L. Van Schaik Publishers.
19. Serudu S.M. *Oketša tsebo*
20. www.freeclipart/library.com

PUKUKGAKOLLO YE E HLAMILWE LE GO BEAKANYWA KE:

Betty M Ramohlale

Getrude M Sebesho

Maarabele B Tladi

Pheladi P Ramohlale

Priscilla MK Setwaba

Sahara J Machoga

Sibongile M Zwane

Tshegishi TA Magolego